

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

ΣΧΟΛΗ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΥΓΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΛΟΓΟΘΕΡΑΠΕΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΜΕ ΘΕΜΑ:

«ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗ ΝΗΣΙΑΚΗ ΗΛΙΚΙΑ»

ΟΝΟΜΑΤΕΠΩΝΥΜΟ ΦΟΙΤΗΤΗ: ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ: ΧΡΙΣΤΟΔΟΥΛΙΔΗΣ ΠΑΥΛΟΣ

ΑΡΙΘΜΟΣ ΜΗΤΡΩΟΥ: 17717

Εγκρίθηκε από τριμελή εξεταστική επιτροπή Ιωάννινα,

Τετάρτη 04 Μαΐου 2022

Επιτροπή Αξιολόγησης:

Παύλος Χριστοδουλίδης, MSc, PhD
Ψυχολόγος
Ακαδημαϊκός Υπότροφος Ακαδ. Εμπειρίας, Τμ. Λογοθεραπείας

Δρ. Βικτωρία Ζακοπούλου
Ψυχολόγος
Αναπλ. Καθηγήτρια, Τμ. Λογοθεραπείας

Εμμανουήλ Ανυφαντής, MSc
Λογοθεραπευτής
Ακαδημαϊκός Υπότροφος, Τμ. Λογοθεραπείας

Προϊσταμένη Τμήματος
Δρ. Ναυσικά Ζιάβρα
ΩΡΛ,
Καθηγήτρια Τμ. Λογοθεραπείας

Ο/Η Προϊστάμενος/η του Τμήματος

Υπογραφή

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Δηλώνω υπεύθυνα και γνωρίζοντας τις κυρώσεις του Ν. 2121/1993 περί Πνευματικής Ιδιοκτησίας, ότι η παρούσα πτυχιακή εργασία είναι εξ ολοκλήρου αποτέλεσμα δικής μου ερευνητικής εργασίας, δεν αποτελεί προϊόν αντιγραφής ούτε προέρχεται από ανάθεση σε τρίτους. Όλες οι πηγές που χρησιμοποιήθηκαν (κάθε είδους, μορφής και προέλευσης) για τη συγγραφή της περιλαμβάνονται στη βιβλιογραφία.

ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η εισαγωγή και η ολοκλήρωση αυτής της σχολής δεν θα ήταν εφικτή εάν δεν είχα την στήριξη των γονιών μου, Κωνσταντίνα Τουλουμενίδου και Τρύφων Παλαιολόγου, αλλά και του συζύγου μου Νικολάου Αυξωνίδα. Τους ευχαριστώ θερμά που κοπίασαν μαζί μου για να πραγματοποιηθεί αυτό το προσωπικό μου όνειρο. Ευχαριστώ θερμά και τον επιβλέπων καθηγητή μου, Πάυλο Χριστοδουλίδη, που με βοήθησε όχι μόνο στην πτυχιακή μου εργασία αλλά καθ' όλη την διάρκεια της φοιτητικής μου πορείας. Η πτυχιακή μου εργασία είναι αφιερωμένη στην κόρη μου, Μόνικα Αυξωνίδου καθώς μου επέτρεψε να την ολοκληρώσω και να την παραδώσω.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Αναζητώντας το θέμα το οποίο επρόκειτο να πραγματευθώ στην πτυχιακή μου εργασία, ανακάλυψα ότι το ενδιαφέρον μου προσελκύει ιδιαίτερα ένα από τα πιο σημαντικά ζητήματα, που απασχολούν πολλούς γονείς και εκπαιδευτικούς και αφορά στις γλωσσικές διαταραχές κατά τη νηπιακή ηλικία. Οι δυσκολίες στην ανάπτυξη του λόγου έχουν άμεσες επιπτώσεις σε ποικίλους τομείς της ακαδημαϊκής και κοινωνικής λειτουργικότητας των παιδιών. Ειδικότερα, προκαλούν συχνά έντονες αρνητικές συναισθηματικές αντιδράσεις, όπως απογοήτευση, εκνευρισμό, αντιδραστική συμπεριφορά, αίσθηση μειονεξίας, δυσκολία προσαρμογής στην καθημερινότητα, εξαιτίας των συνεχών αποτυχημένων προσπαθειών επικοινωνίας με τους γύρω. Έχει διαπιστωθεί ότι παιδιά με ιστορικό δυσκολιών στο λόγο και τη γλώσσα, από τη νηπιακή ηλικία, έχουν σοβαρές πιθανότητες να διαγνωσθούν στο μέλλον με ειδικές μαθησιακές δυσκολίες (Bashir&Scavuzzo, 1992).

Για να γίνει κατανοητή η έννοια της γλωσσικής διαταραχής, θα πρέπει, αρχικά, να γίνει κατανοητός ο όρος της γλωσσικής ανάπτυξης, η οποία αποτελεί μια ιδιαίτερα σύνθετη διαδικασία και εξαρτάται από τη γνωστική ανάπτυξη του παιδιού καθώς και από το κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο ζει και αναπτύσσεται. Η έναρξη της γλωσσικής κατάκτησης ξεκινά ήδη από την εμβρυακή ηλικία και συνεχίζεται ως την ενήλικη ζωή. Η ταχύτητα και ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσεται, όμως, διαφέρουν σε κάθε στάδιο της ζωής του ανθρώπου.

Στην παρούσα βιβλιογραφική μελέτη παρουσιάζονται τα βασικά στάδια της γλωσσικής ανάπτυξης και πώς αυτά παρουσιάζονται από διάφορους αναπτυξιολόγους

καθώς και οι διάφορες γλωσσικές διαταραχές, αναπτυξιακές και ειδικές. Περιγράφεται το προφίλ των παιδιών με διάγνωση γλωσσικών διαταραχών και οι επιπτώσεις στα περιβάλλοντα που αναπτύσσεται. Τέλος, αναφέρονται τα διάφορα κριτήρια διάγνωσης σύμφωνα με διεθνώς αναγνωρισμένα διαγνωστικά εργαλεία καθώς και σημαντικές λογοθεραπευτικές προσεγγίσεις σε παιδιά νηπιακής ηλικίας με ειδικές γλωσσικές διαταραχές.

Μάρτιος 2022.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Γλωσσική Ανάπτυξη, Επικοινωνία, Γλωσσικές διαταραχές, Αναπτυξιακές γλωσσικές διαταραχές, Ειδικές γλωσσικές διαταραχές, Έκφραση Λόγου, Γραμματική, Σύνταξη, Διαγνωστική Προσέγγιση

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΔΗΛΩΣΗ ΜΗ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ.....	2
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ.....	3
ΠΡΟΛΟΓΟΣ.....	4
ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ.....	6
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ.....	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ.....	10
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ.....	12
1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ/ΟΡΙΣΜΟΣ.....	12
1.2 ΘΕΩΡΙΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ.....	13
1.3 ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	15
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο: ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗ ΝΗΠΙΑΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	18
2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ.....	18
2.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗΣ ΤΗΣ ΓΛΩΣΣΙΚΗΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ.....	19
2.3 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΑΝΙΧΝΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο: ΕΙΔΙΚΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ.....	23

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ.....	23
3.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΕΓΔ.....	25
3.3 ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗ ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ.....	26
3.4 ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ.....	27
3.5 ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ.....	28
3.6 ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ.....	29
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4º: ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ.....	31
4.1 ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ.....	31
4.2 ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΕΓΔ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ICD-10.....	32
4.3 ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΕΓΔ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ DSM-V.....	34
4.4 ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΓΔ.....	35
4.5 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΥΝ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΤΗΣ ΕΓΔ ΣΤΗ ΝΗΠΙΑΚΗ ΗΛΙΚΙΑ.....	38
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5º: ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΓΔ.....	41
5.1 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΓΔ.....	41
5.2 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΓΔ.....	42
5.3 ΑΜΕΣΕΣ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΓΔ.....	42

5.4 ΜΕΘΟΔΟΣ MONTESSORI.....	43
5.5 ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ (INCIDENTAL TEACHING).....	44
5.6 ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ.....	45
5.7 ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ ΣΤΟΝ ΕΑΥΤΟ (SELF-TALK).....	45
5.8 ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ.....	46
5.9 ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΙΜΗΣΗΣ.....	46
5.10 ΑΝΑΔΙΑΤΥΠΩΣΗ.....	47
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6º: Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΓΟΝΕΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ....	48
6.1 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΓΟΝΕΑ.....	48
6.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ.....	51
ΕΠΙΛΟΓΟΣ.....	54
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	56
ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	59
ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ.....	61

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο λόγος αποτελεί ισχυρό μέσο διαπροσωπικής επικοινωνίας και μάθησης. Η ορθή εκμάθηση του λόγου δίνει τη δυνατότητα σε ένα παιδί να επικοινωνεί με αποτελεσματικό τρόπο και να χρησιμοποιεί τη γλώσσα ως εργαλείο για σκέψη. Η ελλιπής ανάπτυξη του λόγου απομονώνει το άτομο από το κοινωνικό του περιβάλλον και το εντάσσει σε μια ομάδα που αναπτύσσει έντονα το αίσθημα μειονεξίας και κατωτερότητας, όσον αφορά τη μάθηση αλλά και την κοινωνική αλληλεπίδραση. Κατ' αυτή την έννοια, η ανάπτυξη της γλώσσας αποτελεί ένα πολύ σημαντικό αναπτυξιακό επίτευγμα, αλλά ταυτόχρονα και ισχυρό δείκτη στα πλαίσια της γενικότερης ανάπτυξης των παιδιών, επικοινωνιακής, κοινωνικής, γνωστικής αλλά και συναισθηματικής.

Η ανάπτυξη του λόγου αποτελεί μια κρίσιμη δεξιότητα, η οποία καλλιεργείται και αναπτύσσεται στα προσχολικά χρόνια. Γι' αυτό και η έγκαιρη αξιολόγηση της καθίσταται ζωτικής σημασίας, καθώς έτσι μπορούν να εντοπιστούν γλωσσικά προβλήματα και να προβλεφθούν μετέπειτα δυσκολίες.

Η πλειονότητα των παιδιών, από τον πρώτο κιόλας χρόνο της ζωής τους, αρχίζουν να παράγουν τις πρώτες λέξεις τους, ενώ μόλις συμπληρώσουν το δεύτερο έτος, λέγεται ότι χρησιμοποιούν περισσότερες από 50 λέξεις. Η γλωσσική ανάπτυξη

συνεχίζεται με γοργούς ρυθμούς και, σταδιακά, μέχρι την ηλικία των 4-5 ετών οπότε και τα περισσότερα παιδιά θεωρούνται πλέον επιδέξιοι ομιλητές και έτσι συμμετέχουν ενεργά σε συζητήσεις με συνομήλικους αλλά και μεγαλύτερους χρησιμοποιώντας μεγάλες και ορθές προτάσεις. (Παπαηλιού, 2005)

Ωστόσο, για αρκετά παιδιά η πορεία ανάπτυξης του λόγου τους μπορεί να αποκλίνει από την πλειοψηφία. Έτσι, παρατηρούνται κάποια γλωσσικά ελλείμματα τα οποία οφείλονται σε μία γενικότερη αναπτυξιακή διαταραχή (Tanner, 2003), όμως διαφέρει από παιδί σε παιδί.

Σε κάθε περίπτωση, όμως, κλινικές μελέτες έχουν δείξει πως η πρόωμη διάγνωση και ένταξη των παιδιών με γλωσσική διαταραχή σε προγράμματα πρόωμης συστηματικής παρέμβασης μπορεί να επιφέρει ευεργετικά αποτελέσματα στην πρόληψη δυσμενών εξελίξεων, όπως μπορεί να γίνει σαφές κατά τη διάρκεια ανάγνωσης της εργασίας αυτής.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο

ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ/ΟΡΙΣΜΟΣ

Τις τελευταίες δεκαετίες πολλοί ειδικοί εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στη μελέτη της ανάπτυξης γνωστικών θεμάτων των παιδιών, κυρίως των γλωσσικών. Η γλωσσική αγωγή παρουσιάζει έντονο ενδιαφέρον έρευνας από παράγοντες, κυρίως ψυχολογικούς και κοινωνικούς. Στους κοινωνικούς παράγοντες συγκαταλέγονται αφενός το περιβάλλον της οικογένειας και του σχολείου και αφετέρου τα διάφορα προγράμματα γλωσσικής διδασκαλίας που εφαρμόζονται.

Επομένως, ο χώρος του Νηπιαγωγείου ως σχολική βαθμίδα καθ' αυτή θα συντελέσει και θα βοηθήσει σε μεγάλο βαθμό τα παιδιά στην ανάπτυξη του λόγου τους και τονίζουμε ότι θα συντελέσει, διότι τα παιδιά αυτά στο νηπιαγωγείο έρχονται, τις περισσότερες φορές εξοπλισμένα με γλωσσικές εμπειρίες, έχοντας κατακτήσει σε ένα ικανοποιητικό βαθμό γλωσσικά στοιχεία της μητρικής τους γλώσσας (Χατζησαββίδης, 2002).

Η γλώσσα είναι ένα μέσο έκφρασης και ανάπτυξης της σκέψης και συγκαταλέγεται στις πιο ουσιώδεις κατακτήσεις του ανθρώπου (Τάφα, 2008). Έτσι, λοιπόν, με τη σύνδεση γλώσσας και σκέψης, το παιδί καθίσταται ικανό να διαμορφώσει την προσωπικότητά του.

Κατά τη βρεφική και νηπιακή ηλικία, η γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού επιτυγχάνεται μέσα από διάφορα εξελικτικά στάδια που εναλλάσσονται με γρήγορους

ρυθμούς. Βασικό ρόλο στην εναλλαγή αυτή παίζει το ίδιο το παιδί γιατί είναι αυτό που οφείλει να ακολουθήσει το δικό του ρυθμό-δρόμο για την κατάκτηση του λόγου, προφορικού και γραπτού.

1.2 ΘΕΩΡΙΕΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΥ

Η οργάνωση του συστήματος της γλώσσας επιτελείται σε τρία βασικά επίπεδα: το φωνολογικό, στο οποίο οργανώνονται οι ίδιοι οι ήχοι για γλωσσική χρήση, το σημασιολογικό, όπου οργανώνονται οι έννοιες για γλωσσική χρήση και το γραμματικό επίπεδο που συνδέει τα δύο προηγούμενα.

Σύμφωνα με το μοντέλο γλωσσικής ανάπτυξης των Bloom και Lahey (1978), η γλώσσα αποτελείται από τις τρεις διαστάσεις-σημεία, τη μορφή, το περιεχόμενο και τη χρήση. Η μορφή της γλώσσας περιλαμβάνει στοιχεία που αφορούν τη φωνολογία, τη μορφολογία και τη σύνταξη. Το περιεχόμενο περιλαμβάνει σημασιολογικά στοιχεία, ενώ η χρήση του λόγου αναφέρεται σε πραγματολογικά στοιχεία. Προσπάθησαν να περιγράψουν ένα σύνθετο τρόπο της γλώσσας με βάση τις τρεις παραμέτρους, της γλωσσικής δομής, του γλωσσικού περιεχομένου και της γλωσσικής χρήσης (Νικολόπουλος, 2016).

Τα τελευταία χρόνια, πολλές θεωρίες έχουν διατυπωθεί σχετικά με την ανάπτυξη του λόγου και το ενδιαφέρον των μελετητών επικεντρώνεται όλο και περισσότερο στην ανάπτυξη της γλωσσικής ικανότητας παιδιών βρεφικής και νηπιακής ηλικίας. Διατυπώνονται συχνά πολλές απόψεις, που αποκλίνουν μεταξύ τους και δεν καλύπτουν επαρκώς τις σχετικές διαδικασίες ανάπτυξης του λόγου σ' αυτές τις ηλικίες.

Οι δύο κυρίαρχες θεωρίες για τη γλωσσική ανάπτυξη είναι: α) η γενετική που βασίζεται στο βιολογικό μοντέλο ανάπτυξης της γλώσσας και υποστηρίζει πως ο

άνθρωπος γεννιέται με μια έμφυτη ικανότητα να αναπτύξει τη γλώσσα, η οποία είναι βιολογικά καθορισμένη· και β) η θεωρία της κατασκευής, που έχει ως βασικό χαρακτηριστικό το συμβολικό χαρακτήρα της γλώσσας. Σ' αυτό το μοντέλο η ανάπτυξη της γλώσσας έχει ως βάση τη νοητική και κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού (Marinis, 2008).

Η θεωρία των γενετιστών βασίζεται στο βιολογικό μοντέλο ανάπτυξης της γλώσσας και στηρίζει την άποψη ότι η απόκτηση του λόγου είναι αποτέλεσμα εξειδικευμένων δεξιοτήτων με σημαντικό παράγοντα τη γνωστική ωριμότητα του παιδιού. Επιστήμονες όπως ο Chomsky (1965), ο Lenneberg (1967) και ο Piaget (1969) υποστήριζαν την άποψη της ύπαρξης μιας γενετικά έμφυτης προδιάθεσης του ατόμου να μάθει τη γλώσσα. Μελετώντας εκτεταμένα τη λειτουργία αυτή κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι στο ανθρώπινο είδος, η απόκτηση της γλώσσας είναι έμφυτα προγραμματισμένη και με την αντίστοιχη προσπάθεια του παιδιού θα δράσει αναλόγως, θετικά ή αρνητικά (Πήτα, 1998).

Απ' την άλλη μεριά, οι εμπειριστές υποστηρίζουν ότι η γλώσσα συγκαταλέγεται στις δεξιότητες εκείνες που αποκτώνται με την εμπειρία. Εκπρόσωπος αυτής της συμπεριφοριστικής θεωρίας είναι ο B. F. Skinner. Κατά τη θεωρία αυτή, η κατάκτηση της γλώσσας είναι αποτέλεσμα, αφενός της δημιουργίας συνειρμών ανάμεσα στα γλωσσικά ερεθίσματα που δέχεται το άτομο και στις αντιδράσεις του στα ερεθίσματα αυτά, αφετέρου του τρόπου σχηματισμού της γλωσσικής συμπεριφοράς του ατόμου καθ' αυτού. Ο Skinner πίστευε ακράδαντα στην ενεργό συμμετοχή του ατόμου για την επίτευξη του στόχου και επεσήμανε πως «κάθε άνθρωπος μπορεί να μάθει και να εγκαταλείψει οποιαδήποτε συμπεριφορά αν ενισχυθεί ή τιμωρηθεί με ανάλογο τρόπο» (Κιμισκίδου, 2018).

Τέλος, σημαντική είναι η αναφορά και στο γνωστικό μοντέλο ερμηνείας κατάκτησης της γλώσσας, όπως ακριβώς προκύπτει από τις δύο αντίθετες θέσεις των προηγούμενων μοντέλων, του γενετικού-βιολογικού και του συμπεριφοριστικού. Συγκεκριμένα, το παιδί μαθαίνει τη γλώσσα, όχι επειδή ενισχύεται θετικά ή αρνητικά από το γλωσσικό περιβάλλον(συμπεριφοριστικό μοντέλο), ούτε διότι έχει έμφυτη αυτή την ικανότητα(γενετικό μοντέλο), αλλά επειδή διαθέτει γενικότερες μη γλωσσικές εσωτερικές αναπαραστάσεις που δημιουργούνται πριν τη γλωσσική ανάπτυξη και υποστηρίζουν την εσωτερικοποίηση, κατανόηση της γλώσσας και της μάθησής της. Κύριος εισηγητής της παραπάνω θεωρίας είναι ο Piaget (Κάτη, 2009).

1.3 ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Κατά την προσχολική ηλικία, οι γλωσσικές ικανότητες των παιδιών, σημειώνουν ραγδαίους ρυθμούς ανάπτυξης με το παιδί να είναι σε θέση να χρησιμοποιεί τη γλώσσα σε ικανοποιητικό βαθμό, αλλά και να επικοινωνεί αποτελεσματικά με τους γύρω του. Η προφορική γλώσσα συχνά συνοδεύεται από εξωγλωσσικούς παράγοντες-στοιχεία επικοινωνίας, όπως η γλώσσα του σώματος (π.χ. χειρονομίες, νοήματα).

Στο «Εικοστό Τέταρτο Ετήσιο Βιβλίο της Εθνικής Επιτροπής για τη Μελέτη της Εκπαίδευσης», το 1925 στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής, γίνεται για πρώτη φορά αναφορά στον όρο *ετοιμότητα* ` δηλαδή, «το στάδιο στην ανάπτυξη, κατά το οποίο το παιδί, είτε λόγω ωριμότητας, είτε λόγω προηγούμενων γνώσεων, είτε λόγω και των δύο, είναι έτοιμο να μάθει και να διαβάζει εύκολα και αποδοτικά»(Τάφα, 2008). Ύστερα από τη διατύπωση αυτή, γίνονται προσπάθειες αναζήτησης ελέγχου κριτηρίων

αν το κάθε παιδί είναι έτοιμο να δεχθεί την ανάγνωση και τη γραφή πριν την ένταξή του στην Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση.

Έτσι, λοιπόν, με σκοπό να δώσουμε μια σαφή εικόνα της γλωσσικής εξέλιξης στα πρώτα χρόνια ζωής του ατόμου, επισημαίνουμε τα παρακάτω:

Γλωσσική εξέλιξη του παιδιού 1-2 ετών:

Κατά το πρώτο έτος της ζωής του παιδιού, αναπτύσσεται ιδιαίτερα το φωνολογικό κομμάτι, χωρίς όμως την αντίστοιχη ανάπτυξη στο συντακτικό και σημασιολογικό μέρος. Οι πρώτες, κυρίως, λέξεις που κατανοούν τα παιδιά είναι ονόματα ανθρώπων ή παιχνίδια ή καθημερινές καταστάσεις (π.χ. φαγητό, νερό). Στον 1,5 χρόνο, ο μέσος όρος δεκτικού λεξιλογίου είναι 192 λέξεις, ενώ στο δεύτερο χρόνο παρατηρείται ένα σημαντικό φαινόμενο που καλείται «λεξιλογική έκρηξη», στο οποίο είναι εμφανής η αύξηση του λεξιλογίου με σχετικά γρήγορους ρυθμούς. Αξιοσημείωτο δε, είναι ότι σ' αυτήν την ηλικία αλλά και ως τα 3-4 έτη, πολύ βασική είναι η επανάληψη των λέξεων αυτών στα παιδιά, διότι συμβάλλει κατ' αυτόν τον τρόπο στην συνεχή εκμάθηση και αφομοίωση του λεξιλογίου (Δημητρακόπουλος & Νατσιόπουλος, 1998).

Γλωσσική εξέλιξη του παιδιού 3-4 ετών:

Στην ηλικία αυτή, το λεξιλόγιο του παιδιού έχει σημειώσει αυξητική τάση, με τις λέξεις να φτάνουν τις 1000 και γίνεται προσπάθεια επίτευξης μεγαλύτερου στόχου(Τάφα, 2008). Βέβαια, σ' αυτό παίζει ρόλο και η εξελικτική ικανότητα του

παιδιού και η προσπάθεια από μεριάς του. Επίσης, στην ηλικία αυτή το νήπιο αρχίζει να χρησιμοποιεί απλές συντακτικές δομές για να δημιουργήσει προτάσεις και στέκεται πλέον ικανό να ανταποκρίνεται σε ένα θέμα συζήτησης και να υπάρχει αλληλεπίδραση πληροφοριών(Κατή,2009). Ειδικότερα, στα 4 έτη ο λόγος του παιδιού δεν περιορίζεται μόνο στο άμεσο περιβάλλον, αλλά και αναφέρεται και σε άτομα που τη δεδομένη χρονική στιγμή δεν βρίσκονται στο χώρο και παρόλα αυτά αποτελούν μέρος της συζήτησης (Δημητρακόπουλος & Νατσιόπουλος, 1998).

Γλωσσική εξέλιξη παιδιού $\geq$ του 5^{ου} έτους:

Το παιδί στην ηλικία των 5-6 ετών, χρησιμοποιεί ακόμη περισσότερες λέξεις και είναι πλέον στη θέση να φτιάχνει προτάσεις με σαφές νόημα, καθώς και συντακτική και γραμματική ολοκλήρωση, η οποία φυσικά, με την μετέπειτα σχολική παρέμβαση βελτιώνεται (Χατζησαββίδης, 2002).

Το παιδί μπορεί να προσαρμόσει το λόγο στις ικανότητες του συνομιλητή του και η αφήγησή του να έχει λογική συνοχή.

Μετά τα 5 έτη, αναπτύσσονται σύνθετες γλωσσικές δεξιότητες, σύνθετες έννοιες και προετοιμάζονται να ανταπεξέλθουν στις απαιτήσεις του σχολικού αναλυτικού προγράμματος(Νικολόπουλος, 2006).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΠΑΙΔΙΩΝ

ΝΗΠΙΑΚΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ

2.1 ΟΡΙΣΜΟΣ

Η ανάπτυξη του λόγου καθίσταται ιδιαίτερα πολύπλοκη και εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από τη γλωσσική ανάπτυξη του ίδιου του παιδιού αλλά και το κοινωνικοπολιτισμικό περιβάλλον στο οποίο αναπτύσσεται.

Η πλειοψηφία των παιδιών αποκτούν τη γλώσσα με εύκολο τρόπο. Ωστόσο, για μια σημαντική μειονότητα, η διαδικασία αυτή απαιτεί πρόσθετη, ίσως και εξειδικευμένη βοήθεια για να επιτευχθεί. Δυσκολίες μπορούν να αντιμετωπίσουν στην κατανόηση του νοήματος απλών λέξεων, αλλά και στην παραγωγή αυτών και ολόκληρων προτάσεων. (Πρωίου, 2008)

Ιστορικά, ο όρος που χρησιμοποιούνταν παγκοσμίως για την περιγραφή κλινικά σημαντικών γλωσσικών δυσκολιών άγνωστης προέλευσης ήταν η «αναπτυξιακή δυσφασία». Ο όρος αυτός συνεχίζεται να χρησιμοποιείται, περιορισμένα όμως, στο Ηνωμένο Βασίλειο και στις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής. Ο περιορισμός αυτός οφείλεται στις διάφορες δυσκολίες ανάπτυξης των παιδιών στα πλαίσια ενός ευρύτερου ιατρικού μοντέλου, που είχε ως αποτέλεσμα την αντικατάστασή του.

Ο όρος Αναπτυξιακή Γλωσσική Διαταραχή (ΑΓΔ) έχει χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει τα παιδιά στα οποία η ανάπτυξη της γλώσσας λέγεται ότι βρίσκεται κάτω

από το μέσο όρο επιπέδου παιδιών όμοιας ηλικίας. Τα παιδιά με ΑΓΔ εμφανίζουν βασικές δυσκολίες και περιορισμούς στις γλωσσικές ικανότητές τους, αλλά δεν έχουν κάποια άλλη νευρολογική ή αισθητηριακή διαταραχή, όπως είναι η ακοή.

Κατά τον Tomblin (1998), η ΑΓΔ χαρακτηρίζεται ως «αναπτυξιακή» διότι μπορεί να οφείλεται σε εσωτερικές και μόνο αιτίες.

Γενικότερα, οι γλωσσικές διαταραχές χωρίζονται σε δύο βασικές κατηγορίες:

α) τις αναπτυξιακές γλωσσικές διαταραχές που συνυπάρχουν με τη νοητική αναπηρία, όπως είναι το Σύνδρομο Down και β) αυτές που αντιμετωπίζουν παιδιά τα οποία παρουσιάζουν τυπική ανάπτυξη σε διάφορους τομείς εκτός του λόγου· και εδώ έχουμε τον όρο Ειδική Γλωσσική Διαταραχή που αφορά σε προβλήματα φωνολογίας, σημασιολογίας και λεξιλογίου. (Marinis, 2008)

2.2 ΠΑΡΑΓΟΝΤΕΣ

Όπως προαναφέρθηκε, η ανάπτυξη της γλώσσας είναι μια πολύπλοκη διαδικασία και απαιτεί χρόνο και υπομονή για να υλοποιηθεί. Απαραίτητες προϋποθέσεις είναι η ικανοποιητική ποιότητα και ποσότητα των λεκτικών ερεθισμάτων που προέρχονται από το περιβάλλον αλλά και η συναισθηματική σταθερότητα.

Τυπικά, η ηλικία που κάθε παιδί ολοκληρώνει τα στάδια της ανάπτυξης μπορεί να ποικίλει, αναλόγως του βαθμού της κοινωνιοψυχολογικής του ανάπτυξης. Ωστόσο, πολλοί είναι οι παράγοντες που ενδέχεται να επηρεάσουν αρνητικά και να συντελέσουν στη διαταραχή της Γλωσσικής Ανάπτυξης.

Καταρχάς, προγεννητικοί παράγοντες, όπως είναι η κατανάλωση αλκοόλ ή τοξικών ουσιών, η πρόσληψη ορισμένων φαρμάκων στη διάρκεια της εγκυμοσύνης αυξάνουν τις πιθανότητες εμφάνισης διαταραχών στη Γλωσσική Ανάπτυξη του παιδιού. Περιγεννητικά, η προωρότητα του νεογνού αποτελεί πιθανό στοιχείο εκδήλωσης παρόμοιας διαταραχής. Επίσης, οργανικοί παθολογικοί παράγοντες, όπως η νοητική καθυστέρηση, τα αισθητηριακά ελλείμματα και οι νευρολογικές διαταραχές αποτελούν βασικό αίτιο για την εκδήλωση γλωσσικών διαταραχών.

Σκόπιμο να αναφερθεί πως διάφορες κοινωνικές επιδράσεις που δέχεται το παιδί κατά τη διάρκεια της γλωσσικής του ανάπτυξης αποτελεί παράγοντα με σημαίνοντα ρόλο. Το μέγεθος, η γλώσσα της οικογένειας, η ποιότητα της γλωσσικής αλληλεπίδρασης των παιδιών με τους γονείς αλλά και η στάση των γονέων απέναντι στο παιδί που αναπτύσσει το λόγο του είναι σημαντικοί. Άλλοι ενδοοικογενειακοί λόγοι που συμβάλουν στην επήρεια της γλωσσικής ανάπτυξης ενός παιδιού είναι η ύπαρξη ή μη εντάσεων στα πλαίσια της γενικής δυναμικής του σπιτιού, αλλά και η σειρά γέννησης του παιδιού αφού το πρωτότοκο είναι και το ευνοημένο. Επιπλέον, η χρονική απόσταση γέννησης του ενός παιδιού από το άλλο έχει φανεί να συμβάλει στην ομαλή ή μη Γλωσσική ανάπτυξη του παιδιού. Σύμφωνα με παρατηρήσεις δίδυμων αδελφών, υπάρχει μία καθυστέρηση 6-8 μηνών, τουλάχιστον του ενός' κι αυτό γιατί ο ατομικός χρόνος που αφιερώνεται από το γονέα στο κάθε ένα από τα δίδυμα είναι μειωμένος.

Έχοντας αναφέρει βασικούς παράγοντες που επηρεάζουν αρνητικά την εξέλιξη της γλωσσικής ανάπτυξης για όλες τις ηλικιακές φάσεις, καθίσταται σημαντική η αντίχνευση των διαταραχών αυτών στη νηπιακή ηλικία.

2.3 Η ΣΗΜΑΣΙΑ ΑΝΙΧΝΕΥΣΗΣ ΤΩΝ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ ΣΤΗΝ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Το γλωσσικό σύστημα δημιουργείται από τον συνδυασμό επιμέρους συστατικών στοιχείων η επιλογή αλλά και η σύνδεση μεταξύ τους είναι σημαντικά για την αποτελεσματική χρήση της γλώσσας. Τα επιμέρους αυτά στοιχεία είναι η φωνολογία, η σημασιολογία, το λεξιλόγιο, η γραμματική και η πραγματολογία που αναπτύσσονται μεταξύ τους με ένα δυναμικό τρόπο. Συνεπώς, εφόσον οι τομείς αυτοί συνδέονται άρρηκτα μεταξύ τους, αν ένα παιδί αντιμετωπίζει κάποια δυσκολία σε έναν από αυτούς τους τομείς είναι πολύ πιθανό να αντιμετωπίζει και σε κάποιο άλλον τομέα. Η αξιολόγηση του λόγου των νηπίων παρέχει σημαντικές πληροφορίες για τον τρόπο ανάπτυξης των γλωσσικών δεικτών. Επεξηγώντας, το επίπεδο των δεικτών γλωσσικής ανάπτυξης ενός παιδιού προκύπτει από πρώιμη αξιολόγηση του λόγου και συνιστά στοιχείο πρόβλεψης της μετέπειτα σχολικής επίδοσής του.

Όπως ήδη έχει αναφερθεί, η γλώσσα που χρησιμοποιούμε δεν είναι μονοδιάστατη, έχει τρεις διαστάσεις, κατά τον Bloom και Lahey (1978). Οι διαστάσεις αυτές αλληλοεπιδρούν και συνεχώς αναπτύσσονται συνεχώς, με αποτέλεσμα η εξέλιξή τους και η χρήση τους να καθίστανται απαραίτητες στην ορθή δομή της γλώσσας. Σε περίπτωση καθυστέρησης ενός τομέα της γλώσσας είναι πολύ πιθανό να επηρεαστεί και η ανάπτυξη κάποιου άλλου τομέα.

Εξαιτίας αυτού του πολυδιάστατου χαρακτήρα της γλώσσας, η δημιουργία ενός ολοκληρωμένου προφίλ γλωσσικών ικανοτήτων του παιδιού προϋποθέτει την αξιολόγηση όλων των παραπάνω τομέων της γλώσσας. Η πρώιμη εύρεση και η καταγραφή των γλωσσικών προβλημάτων είναι ένα από τα

σημαντικότερα βήματα για την υποστήριξη της μαθησιακής ανάπτυξης των παιδιών (Στασινός,2009).

Οι βασικότερες μεθοδολογικές προσεγγίσεις που έχουν χρησιμοποιηθεί για τον εντοπισμό και την ανίχνευση των γλωσσικών ελλειμμάτων, καθώς και την αξιολόγηση των γλωσσικών διαταραχών σε παιδιά νηπιακής ηλικίας είναι το τεστ αξιολόγησης διαβαθμισμένης δυσκολίας και η λήψη γλωσσικού δείγματος. Ο κυριότερος στόχος της πρώιμης ανίχνευσης είναι η λήψη ενός ικανοποιητικού δείγματος από τις γλωσσικές ικανότητες του παιδιού, που θα συντελέσει στην άμεση επίλυση ή αποφυγή επέκτασης της διαταραχής και στην ένταξή του όσο το δυνατόν ομαλότερα στο εκπαιδευτικό σύστημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

ΕΙΔΙΚΕΣ ΓΛΩΣΣΙΚΕΣ ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ

3.1 ΕΙΣΑΓΩΓΗ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ

Η Ειδική Γλωσσική Διαταραχή (ΕΓΔ) ή Specific Language Impairment (SLI) είναι μια αναπτυξιακή γλωσσική διαταραχή που δεν οφείλεται σε νευρολογικές, αισθητηριακές, κινητικές ή ψυχολογικές αιτίες. Τα παιδιά με ΕΓΔ έχουν ως χαρακτηριστικό πιο αργό ρυθμό γλωσσικής ανάπτυξης σε σύγκριση με άλλα παιδιά της ηλικίας τους, η εμφάνιση δηλαδή του λόγου τους παρουσιάζει μια σημαντική καθυστέρηση.

Μέχρι στιγμής, ενώ υπάρχει μια μεγάλη ποικιλία ορισμών, δεν έχει δοθεί μια σαφής επεξήγηση του όρου. Συγχέοντας τις διάφορες απόψεις, η ΕΓΔ έχει οριστεί ως μια αποτυχία των παιδιών να μάθουν τη γλώσσα χωρίς να υπάρχει σοβαρή διαταραχή νοημοσύνης, αντιληπτικών ικανοτήτων, νευρολογικών, συναισθηματικών και κοινωνικών προβλημάτων· διαφορετικά, η αποτυχία να αποκτήσουν τα παιδιά το λόγο σε κανονική ηλικία, παρά την επαρκή ακοή και την ορθή λεκτική νοημοσύνη.

Η παραπάνω θέση, η εμφάνιση δηλαδή δυσκολιών στη γλωσσική ανάπτυξη, χωρίς αυτή να οφείλεται ή να συνοδεύεται από νοητική αναπηρία, αισθητηριακές ή άλλες αναπηρίες, αλλά σε φυσιολογικά πλαίσια, αποδίδεται στο ποσοστό των 5-10% με επιστημονική τεκμηρίωση (American Psychiatric Association, 2011)

Αυτή η δυσκολία της γλωσσικής ανάπτυξης, η Ειδική Γλωσσική Διαταραχή, σημαίνει τη φτωχή ανάπτυξη του λεξιλογίου και την απουσία ή την έλλειψη

συντακτικών και γραμματικών σχέσεων καθώς και της αντίστοιχης μορφολογίας τους. Συγκεκριμένα, ειδική σημαίνει την απουσία προφανούς εξήγησης για τις γλωσσικές δυσκολίες, αναπτυξιακή σημαίνει ότι τα προβλήματα και οι δυσκολίες ξεκινούν σε μικρή ηλικία και εμποδίζουν τη φυσιολογική ανάπτυξη και διαταραχή σημαίνει ότι η ελλιπής απόδοση δεν είναι μια απλή καθυστέρηση της ανάπτυξης που μπορεί να καλυφθεί και να αντιμετωπιστεί με την πάροδο του χρόνου. Να σημειωθεί πως η Ειδική Γλωσσική Διαταραχή δεν είναι ο μοναδικός όρος της συγκεκριμένης γλωσσικής διαταραχής αλλά χρησιμοποιούνται και οι όροι Αφασία, Δυσφασία, Εξελικτική Δυσφασία, Ειδική Εξελικτική Γλωσσική Διαταραχή (Λιβανίου,2004).

Τα συμπτώματα της Ειδικής Γλωσσικής Διαταραχής είναι μεταβλητά όσον αφορά το βαθμό σοβαρότητας γι' αυτό και καθίσταται δύσκολη η διατύπωση ενός σαφούς ορισμού. Ειδικότερα, τα πιο συχνά συμπτώματα-χαρακτηριστικά της ΕΓΔ είναι τα εξής: α) καθυστέρηση στην έναρξη της ομιλίας μέχρι 2 ετών ή και αργότερα· β) ανώριμη παραγωγή ήχων του λόγου ιδιαίτερα σε παιδιά νηπιακής ηλικίας· γ) περιορισμένο εκφραστικό λεξιλόγιο· δ) απλές γραμματικές δομές και καταληκτικά λάθη· ε) δυσκολίες στην κατανόηση σύνθετης γλώσσας (Bishop,2005).

Αξίζει να σημειωθεί ότι η ΕΓΔ υπάρχει ήδη από τη γέννηση του παιδιού και δεν είναι αποτέλεσμα κάποιας ασθένειας ή κάποιου ψυχολογικού τραύματος. Έτσι καθίσταται ιδιαίτερα σημαντικό να εστιάσει κανείς στα ιδιαίτερα γλωσσικά χαρακτηριστικά των παιδιών προσχολικής ηλικίας προκειμένου να αποσαφηνιστεί όσο το δυνατόν καλύτερα η φύση της διαταραχής και να προβούν γονείς και ειδικοί σε ανάλογες ενέργειες.

3.2 ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΠΑΙΔΙΩΝ ΜΕ ΕΙΔΙΚΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ

Τα παιδιά με ΕΓΔ εμφανίζουν προβλήματα στην έκφραση του λόγου και στην κατανόηση. Παρατηρείται χρονολογική, ψυχοκινητική και γραφοκινητική καθυστέρηση στην απόκτηση των γλωσσικών οροσών και διαφοροποίηση στη σημασία και στη διάρκεια του προβλήματος. Υπάρχει μεγάλη διακύμανση μεταξύ των ατόμων και οι διαφορές εμφανίζονται τόσο στο φάσμα των γλωσσικών τομέων που εμπλέκονται (φωνολογία, μορφολογία, σύνταξη, σημασιολογία, πραγματολογία) όσο και στον τρόπο με τον οποίο η γλώσσα επηρεάζεται εκφραστικά.

Οι πρώτες ενδείξεις που πρέπει να προτρέψουν τους γονείς να απευθύνουν βοήθεια σε κάποιο ειδικό, παρουσιάζονται ήδη από την προσχολική ηλικία. Έρευνες έχουν δείξει ότι το 7% περίπου των παιδιών στο νηπιαγωγείο παρουσιάζει μια γλωσσική διαταραχή της μητρικής του γλώσσας, η οποία χαρακτηρίζεται από σημαντική καθυστέρηση στην κατανόηση και στην παραγωγή του λόγου, στοιχεία τα οποία τους ακολουθούν σε όλη τη σχολική τους ηλικία και όχι μόνο.

Ειδικότερα, ενώ οι γονείς των παιδιών με ΕΓΔ περιμένουν από το παιδί τους στην ηλικία των 14 μηνών να παράγουν τις πρώτες τους λέξεις και στην ηλικία των 2-3 ετών να αρχίζουν να δημιουργούν μικρές φράσεις, που θα συμβάλουν στη συνεννόηση με τους μεγαλύτερους, δεν συμβαίνει τίποτα απ' όλα αυτά «στην ώρα του» και είναι πλέον έκδηλη η καθυστέρηση.

Στη συνέχεια, είναι καταγεγραμμένες οι διαταραχές των παιδιών στους διάφορους γλωσσικούς τομείς για την καλύτερη κατανόηση των γνωρισμάτων της διαταραχής στον κάθε τομέα ξεχωριστά. Να τονιστεί, στο σημείο αυτό, ότι δεν είναι δεδομένο πως το παιδί που έχει διαγνωσθεί με ΕΓΔ πρέπει να πληροί όλα τα

χαρακτηριστικά-συμπτώματα που θα αναφερθούν, αλλά ένα μέρος αυτών που θα θεωρείται ζωτικής σημασίας για την παρέμβαση ειδικών.

3.3 ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗ ΦΩΝΟΛΟΓΙΑ

Τα τυπικά αναπτυσσόμενα παιδιά έχουν εξοικειωθεί με το ηχητικό σύστημα της μητρικής τους γλώσσας από τη νηπιακή τους ηλικία ως και την ηλικία των 7-8 ετών. Αντίθετα, τα παιδιά με ΕΓΔ εμφανίζουν διαταραχές στην παραγωγή ήχων της ομιλίας από την ηλικία των 3-4 ετών. Αρχικά, εξαιτίας της «ανώριμης» φωνολογίας, παρατηρείται απλοποίηση των φθόγγων, όπως ($|\varphi|$ - $|\beta|$), των χειλικών, αλλοιώσεις των συριστικών ($|\varsigma|$ - $|\zeta|$) και των υγρών ($|\ell|$ - $|\tau|$), καθώς και ανακριβείς αρθρώσεις στα συμφωνικά συμπλέγματα (sp,ts,st κ.ά.). Ακόμη, συχνή είναι η χρήση πρώιμων φωνολογικών διεργασιών, όπως απλοποιήσεων συμφωνικών συμπλεγμάτων, αναδιπλασιασμοί, αποβολή συλλαβών καθώς και αλλαγές γραμμάτων μέσα στη λέξη (Τσίπρα,2007).

Τα φωνολογικά λάθη μπορούν αφενός να επηρεάσουν σημαντικά την εξέλιξη της ομιλίας και αφετέρου την ψυχοσύνθεση του παιδιού με συνέπεια τον κοινωνικό αποκλεισμό. Γι' αυτούς τους λόγους κρίνεται αναγκαία η άμεση και όσο το δυνατόν πρώιμη αντιμετώπιση των φωνολογικών δυσκολιών.

Οι φωνολογικές διαταραχές στα παιδιά, κατά τη νηπιακή ηλικία, αποτελούν συχνά ένα σημάδι για τη μετέπειτα πορεία της αναγνωστικής εκμάθησης, πόσο μάλλον όταν συνυπάρχουν περισσότερα του ενός χαρακτηριστικά φωνολογικών διαταραχών. Στα παιδιά της ηλικίας αυτής, η δυσκολία να κατανοήσουν τους ήχους των φθόγγων και συνεπώς η αδυναμία συνεννόησης, είναι ένα τρανταχτό σημάδι διαταραχής. Η

δυσκολία αυτή θα έχει ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση του παιδιού στη μετέπειτα γραφή, ορθογραφία και κατανόηση του γραπτού λόγου. Ως εκ τούτου, τυχόν ελλείμματα στη φωνολογική επίγνωση είναι σημαντικό να αντιμετωπίζονται σε πρώιμο στάδιο.

Μελέτες σε φυσιολογικά αναπτυσσόμενα παιδιά απέδειξαν ότι οι καλές γλωσσικές δεξιότητες είναι δείκτης πρόγνωσης της σχολικής απόδοσης αργότερα, ενώ αντίστοιχες έρευνες σε παιδιά με γλωσσικές διαταραχές έδειξαν καθυστέρηση στην ανάπτυξη της γλώσσας τόσο σε φωνολογικό επίπεδο όσο και στο εύρος του λεξιλογίου και τον προφορικό λόγο (Νικολόπουλος, 2016).

3.4 ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗ ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΗ ΣΥΝΤΑΞΗ

Ο εκφραστικός λόγος των παιδιών με ΕΓΔ χαρακτηρίζεται κυρίως από εκφράσεις οι οποίες είναι συντομότερες συγκριτικά με εκείνες των συνομηλίκων τυπικής γλωσσικής ανάπτυξης.

Συγκεκριμένα, ένα παιδί με ΕΓΔ ενδέχεται να εμφανίζει πολλές λανθασμένες εκκινήσεις και δισταγμούς και μπορεί να δυσκολεύεται στο λόγο λόγω συγχύσεων. Κατά τη νηπιακή ηλικία, τα παιδιά με ΕΓΔ συνηθίζουν να παρουσιάζουν δυσκολίες στην εύρεση των κατάλληλων λέξεων και στην ορθή χρήση τους στις προτάσεις. Ακόμη, δεν είναι σε θέση να τοποθετήσουν τις λέξεις σωστά με τις προτάσεις με αποτέλεσμα να βγαίνει ασαφές νόημα. Υπάρχει σύγχυση των χρόνων, π.χ. θέλουν να μιλήσουν για μια πράξη του παρελθόντος και χρησιμοποιούν χρόνο Ενεστώτα. Χαρακτηριστικό παράδειγμα γλωσσικής διαταραχής αποτελεί η απουσία λειτουργικών

λέξεων (π.χ. και, να, με κ.ά.) καθώς και η παράλειψη άρθρων και λανθασμένη χρήση των καταλήξεων .

Όλα τα παραπάνω χαρακτηριστικά στον προφορικό λόγο προφανώς και στη διάρκεια της σχολικής ζωής των παιδιών, είναι αντιληπτά και στο γραπτό λόγο, κάτι που καθιστά δυσμενή την ένταξη των παιδιών στο σχολείο αλλά και τη δημιουργία συναισθημάτων κατωτερότητας στην ψυχολογία τους. Ειδικότερα, στο γραπτό λόγο, τα παιδιά αυτά, μπορεί να παραλείπουν σημεία ενός πληθυντικού ή κάποιου χρόνου ρήματος ή φωνής (ενεργητικής ή παθητικής) ακόμη και σε προχωρημένη ηλικία στο σχολείο, ως και 12 ετών (Bishop, 2005).

3.5 ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗ ΣΗΜΑΣΙΟΛΟΓΙΑ

Έρευνες που αφορούν στη μελέτη της σημασιολογίας σε παιδιά με ΕΓΔ αποδεικνύουν ότι ήδη από τη νηπιακή τους ηλικία παρουσιάζουν ελλείμματα στην εκμάθηση αλλά και στην κατανόηση εννοιών, απλών ή σύνθετων. Διαθέτουν περιορισμένο, φτωχό λεξιλόγιο και εκτός του ότι καθυστερούν στο να το αναπτύξουν, αρνούνται και να προσπαθήσουν.

Επίσης, γίνονται αναφορές μόνο στο παρόν και σε γεγονότα που συμβαίνουν εκείνη τη στιγμή καθώς υπάρχει δυσκολία στην κατανόηση σημασίας των χρόνων. Συχνή είναι και η εμφάνιση παραφρασιών, αντικαθιστούν δηλαδή λέξεις με άλλες αλλοιώνοντας το νόημα του λόγου τους. Πρόσθετα, τα παιδιά με ΕΓΔ αντιμετωπίζουν δυσκολία λόγω ελλείψεων σε συγκεκριμένες κατηγορίες (τοπικοί, χρονικοί, τροπικοί προσδιορισμοί, χρήση αντωνυμιών κλπ.) καθώς και προβλήματα στην ανάκληση

λέξεων με κατάλληλη ταχύτητα και ακρίβεια, κυρίως σε λέξεις χαμηλής συχνότητας ή αφηρημένης έννοιας (Σπανούδης, 2010).

Ελλείμματα στη σημασιολογική ανάπτυξη μπορούν να περιορίσουν σοβαρά την προφορική αλλά και τη γραπτή επικοινωνία ενός παιδιού, επηρεάζοντας την κοινωνική ανάπτυξη αλλά και την ακαδημαϊκή επίδοση.

3.6 ΔΙΑΤΑΡΑΧΕΣ ΣΤΗΝ ΠΡΑΓΜΑΤΟΛΟΓΙΑ

Διαταραχές στην πραγματολογία έχουν συχνά καταγραφεί σε παιδιά με ΕΓΔ. Δεδομένου ότι τα παιδιά αυτά αντιμετωπίζουν φωνολογικά, μορφολογικά, συντακτικά και σημασιολογικά ελλείμματα πολύ συχνά έρχονται αντιμέτωπα με τα κοινωνικά περιβάλλοντα και βιώνουν την απόρριψη. Σε συνδυασμό των παραπάνω, τα παιδιά αυτά δημιουργούν μια αρνητική συμπεριφορά που τα αποτρέπει από την κοινωνική ζωή, το παιχνίδι, την ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων και από τις διάφορες ευκαιρίες που τους δίνονται για ανάπτυξη της γλώσσας.

Είναι πολλοί οι λόγοι που τα παιδιά με τέτοιου είδους δυσκολίες παύουν να συνεργάζονται κ να συνομιλούν με άλλα άτομα. Για παράδειγμα, η απόρριψη των ερωτήσεων, στην προσπάθεια των μεγαλύτερων να τα ωθήσουν στο διάλογο, ή ακόμα και η παροχή ακατάλληλων απαντήσεων αποτελούν δείγμα. Η αγένεια και η μη κατανόηση όρων ευγένειας καθώς και η αποστασιοποίηση, η μη λήψη πρωτοβουλιών στο διάλογο είναι σημάδια πραγματολογικού χαρακτήρα που δίνουν έναν τόνο διαφοροποίησης στη σοβαρότητα και στη διάρκεια του προβλήματος.

Η πραγματολογική ανάπτυξη μπορεί να αξιολογηθεί και από τους γονείς, εκτός φυσικά από τους ειδικούς, μέσα από εργασίες με παιχνίδι ρόλων για να αναδειχθούν οι

διάφορες κοινωνικές δεξιότητες. Έτσι θα γίνουν αντιληπτές οι διάφορες ικανότητες και μη οι οποίες στη συνέχεια θα αντιμετωπιστούν σε συνδυασμό με άλλους γλωσσικούς στόχους (Βογινδρούκας, 2010).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο

ΔΙΑΓΝΩΣΗ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ

4.1 ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΓΛΩΣΣΙΚΩΝ ΔΙΑΤΑΡΑΧΩΝ

Με τον όρο Ειδική Γλωσσική Διαταραχή γίνεται λόγος για ένα σύνολο συνδρόμων που αφορούν στις παθολογικές καταστάσεις του γλωσσικού συστήματος και συνεπώς απαιτείται μία ειδική διαγνωστική θεώρηση για την αντιμετώπιση του γλωσσικού προβλήματος (Βογινδρούκας, 2010).

Η ΕΓΔ χωρίζεται σε τέσσερις κατηγορίες, αναλόγως πάντοτε τη σοβαρότητα της κατάστασης αλλά και τη συμπεριφορά-αντίδραση του παιδιού στα διάφορα αναπτυξιακά επίπεδα. Έτσι, λοιπόν, μπορεί να χαρακτηριστεί ήπια, όπου η ικανότητα της γλωσσικής αντίληψης είναι σε φυσιολογικά επίπεδα, αλλά και η εκφραστική ικανότητα, το λεξιλόγιο ή η παραγωγή φθόγγων, είναι περιορισμένη. Μπορεί επίσης να είναι μέτρια, όπου στην περίπτωση αυτή υπάρχει δυσκολία κατανόησης σύνθετων και αφηρημένων εννοιών καθώς και δείγματα αδυναμίας συντακτικής και γραμματικής ορθότητας. Επιπλέον, η κατάσταση της διαταραχής του λόγου χαρακτηρίζεται σοβαρή, όταν το παιδί δυσκολεύεται να κατανοήσει περισσότερες από μία προτάσεις ή μία μακροσκελή περίοδο λόγου και διαθέτει και τα γνωρίσματα των παραπάνω δύο κατηγοριών. Τέλος, η κατάσταση στη βαριά μορφή της περιλαμβάνει γλωσσικά ελλείμματα σε οπτικό, ακουστικό και αντιληπτικό επίπεδο.

Αφού έχει προηγηθεί η διάγνωση στο παιδί για τις γενικές διαταραχές, της νοητικής υστέρησης, των νευρολογικών βλαβών, των προβλημάτων ακοής και

οράσεως, του αυτισμού κ.ά., είναι αναγκαίο να προχωρήσουμε στη διάγνωση της ΕΓΔ, όπου εκεί θα γίνουν σαφέστερα αντιληπτά τα προβλήματα σε γλωσσικό και γνωστικό επίπεδο.

Στο σημείο αυτό να τονιστεί ότι η ΕΓΔ είναι μια εκ γενετής διαταραχή και δεν εμφανίζεται στη βρεφική ή νηπιακή ηλικία εξαιτίας εξωτερικών παραγόντων.

Η διάγνωση της ΕΓΔ δεν αποτελεί εύκολη υπόθεση, καθώς οι διάφοροι ερευνητές και λογοθεραπευτές χρησιμοποιούν διαφορετικά διαγνωστικά κριτήρια, κάτι που καθιστά δύσκολη τη σύγκριση των αποτελεσμάτων.

Στη συνέχεια του κεφαλαίου αυτού δίνονται αναλυτικότερα τα διαγνωστικά κριτήρια για παιδιά με ΕΓΔ, τα δύο κυριότερα εκ των οποίων είναι: 1) του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας (ICD-10) και 2) του εγχειριδίου του Αμερικάνικου Ψυχιατρικού Συλλόγου (DSM-IV) (Tomblin, 2013).

4.2 ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΕΓΔ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ ICD-10

Σύμφωνα με το διαγνωστικό εργαλείο ICD-10 του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας, η ΕΓΔ είναι μια διαταραχή του λόγου, στην οποία οι γλωσσικές ικανότητες των παιδιών αυτών στον προφορικό λόγο εκφράζονται κατά πολύ μικρότερη κλίμακα από αυτή που αντιστοιχεί με την ηλικία τους σε κανονικές συνθήκες, αλλά η κατανόηση του λόγου κινείται σε φυσιολογικά επίπεδα. Η χρήση εξωλεκτικών γνωρισμάτων, όπως είναι οι χειρονομίες ή οι εκφράσεις προσώπου, καθώς και η προσπάθεια κοινωνικής επικοινωνίας πρέπει να μην έχουν καμία σχέση μεταξύ τους.

Το παιδί, παρά τη γλωσσική διαταραχή, προσπαθεί να επικοινωνήσει και να ισορροπήσει την αδυναμία του αυτή με χειρονομίες, εκφράσεις προσώπου, άλαλα φωνήματα. Ειδικότερα, σε παιδιά νηπιακής και σχολικής ηλικίας, η δυσκολία συνεννόησης με τους συνομηλίκους τους έχει σαν αποτέλεσμα την αντίδραση του παιδιού, συναισθηματική διαταραχή και δημιουργία συναισθημάτων κατωτερότητας.

Η ελλιπής συμμετοχή σε συζητήσεις ή και η γενικότερη απομόνωση από το κοινωνικό περιβάλλον παίζουν σημαντικό ρόλο στην εμφάνιση γλωσσικών βλαβών. Η δυσλειτουργία στη γλώσσα πρέπει να έχει γίνει εμφανής ήδη από τη βρεφική ηλικία, ωστόσο δεν σημαίνει ότι το φυσιολογικό ιστορικό χρήσης αρχικών απλών αντιδράσεων ή και λέξεων, δεν αναιρεί την εμφάνιση κάποιας ανάλογης διαταραχής στο άμεσο μέλλον. Το παιδί, από τη βρεφική και νηπιακή ηλικία, πρέπει να εμφανίζει συνεχή σημάδια καθυστέρησης· να μην ανταποκρίνεται σε καλέσματα, προσφωνήσεις, να μην μπορεί να λάβει βασικές εντολές ως την ηλικία των 3 ετών περίπου ή ακόμη και να μην αναγνωρίζει οικεία αντικείμενα.

Όσον αφορά τη διάγνωση, πρέπει να τίθεται μόνο όταν η καθυστέρηση των αντιληπτικών γλωσσικών δεξιοτήτων υπερβαίνει τα φυσιολογικά όρια για τη νοητική ηλικία του παιδιού. Παρατηρείται σημαντική καθυστέρηση στην ανάπτυξη εκφραστικών ικανοτήτων καθώς και λάθη στην παραγωγή των φθόγγων. Στη διαταραχή αυτή δε λείπουν οι συναισθηματικές και συμπεριφορικές διαταραχές, που έχουν σαν αποτέλεσμα κοινωνική απομόνωση και επιθετικότητα από τους συνομηλίκους καθώς και μεγάλο άγχος. Τα παιδιά με γλωσσική διαταραχή διαφέρουν από τα παιδιά με αυτισμό, επειδή συχνά είναι πιο δεκτικά στο κοινωνικό σύνολο, συμμετέχουν σε ομαδικά παιχνίδια, αν και δυσκολεύονται, έχουν φυσιολογική επαφή

με τους γονείς τους, αν και παρουσιάζουν ήπιες διαταραχές στη λεκτική επικοινωνία (Tomblin, 2013).

4.3 ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΚΡΙΤΗΡΙΑ ΤΗΣ ΕΓΔ ΚΑΤΑ ΤΟ ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΟ ΕΡΓΑΛΕΙΟ DSM-V

Σύμφωνα με τα κριτήρια του Διαγνωστικού και Στατιστικού Εγχειριδίου Ψυχικών Διαταραχών (DSM-V) του Αμερικανικού Ψυχιατρικού Συλλόγου, αν και παρουσιάζουν ομοιότητα με αυτά του ICD-10, προστίθεται άλλο ένα χαρακτηριστικό, κατά το οποίο τα γλωσσικά προβλήματα επηρεάζουν την επίδοση του παιδιού, από το νηπιακό σχολείο, στην επικοινωνία και στις διάφορες δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, τα διαγνωστικά κριτήρια της ΕΓΔ κατά το εργαλείο DSM-V είναι τα παρακάτω:

- 1) Ο μέσος όρος που προκύπτει από την αντιστοιχία μετρήσεων της ανάπτυξης της γλωσσικής έκφρασης και αντίληψης είναι πολύ χαμηλότερη από το μέσο όρο που προκύπτει από τις μετρήσεις εξωλεκτικής νοημοσύνης. Τα συμπτώματα-δείγματα είναι κοινά με αυτά της Διαταραχής της Γλωσσικής Έκφρασης, καθώς επίσης και δυσκολία αντίληψης λέξεων, κατανόησης βασικών εντολών.
- 2) Οι δυσκολίες που παρουσιάζονται στο λόγο καθιστούν δυσμενείς τις συνθήκες για τη σχολική απόδοση και κοινωνικοποίηση του παιδιού, από τη νηπιακή κιόλας ηλικία.
- 3) Με αυτήν τη διαταραχή δεν υφίσταται νοητική υστέρηση ή κάποιο άλλο αισθητηριακό ελάττωμα (American Psychiatric Association, 2013).

4.4 ΔΙΑΓΝΩΣΤΙΚΑ ΕΡΓΑΛΕΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΓΔ

Η χρήση αξιόπιστων διαγνωστικών γλωσσικών εργαλείων για την ανάπτυξη του λόγου αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της κλινικής μελέτης που αφορά στα γλωσσικά προβλήματα. Στην Ελλάδα δεν υπάρχουν τόσο έγκυρα και σταθμισμένα εργαλεία, ωστόσο κάποια έχουν μεταφραστεί στα ελληνικά και γίνεται χρήση τους. Παρόλο αυτά, πολλά διαγνωστικά εργαλεία της αγγλικής γλώσσας χρησιμοποιούνται και στη χώρα μας. Παρακάτω θα αναφερθούν τα σημαντικότερα εργαλεία διάγνωσης που μπορούν να χρησιμοποιηθούν στην Ελλάδα.

A) Δοκιμασία Εκφραστικού Λεξιλογίου (Πρώιου, 2008)

Πρόκειται για μια σταθμισμένη δοκιμασία σε θέματα γλωσσικής ανάπτυξης στην ελληνική γλώσσα. Αποτελεί ένα αξιόπιστο εργαλείο αξιολόγησης του λόγου, απλό και σύντομο στη χρήση του, καθώς και αναβαθμισμένης ποιότητας για τις κλινικές υπηρεσίες της χώρας. Η αξιολόγηση αυτή αφορά σε παιδιά ηλικίας 4 έως 8 ετών. Αποτελείται από 50 εικόνες που απεικονίζουν ουσιαστικά και απευθύνονται στις παραπάνω ηλικίες. Οι έννοιες προέρχονται από την καθημερινή ζωή των παιδιών και πρόκειται για οικεία αντικείμενα με αυξανόμενη όμως δυσκολία και το παιδί καλείται να τις κατονομάσει. Αντίστοιχο εργαλείο στην ελληνική γλώσσα δεν υπάρχει οπότε η χρησιμότητα αυτού είναι μεγάλη.

Το τεστ εκφραστικού λεξιλογίου χορηγείται μεμονωμένα σε κάθε παιδί και ο εξεταστής κάθε φορά δείχνει μια εικόνα στον εξεταζόμενο και ζητά να του ονομάσει την απεικόνιση, σημειώνοντας την απάντηση που θα του δώσει. Στο τέλος

υπολογίζεται ο αριθμός των σωστών απαντήσεων που δόθηκαν και έτσι, από τον ειδικό πίνακα της ηλικιακής ανάπτυξης, εντοπίζεται η αναπτυξιακή ηλικία του ατόμου ως προς το εκφραστικό του λεξιλόγιο. Να σημειωθεί εδώ ότι ο εξεταστής δεν πρέπει να δείξει στον εξεταζόμενο ότι κάποιες απαντήσεις είναι λανθασμένες γιατί επηρεάζει την ψυχολογία του (Βογινδρούκας, 2009).

B) Εικόνες Δράσης (Action Picture Test) (Χατζησαββίδης, 2002)

Το Action Picture Test είναι ένα διαγνωστικό εργαλείο που έχει σχεδιαστεί για να συμπληρώσει ένα σταθμισμένο τεστ, σύντομα και απλά, δίνοντας έμφαση στην αξιολόγηση των γραμματικών δομών που χρησιμοποιούνται. Αφορά παιδιά ηλικίας 3 έως 8 ετών και εξετάζει τα παρακάτω: α) τη χρήση ουσιαστικών και ρημάτων, β) τη σωστή χρήση των χρόνων (παρελθοντικών, παροντικών, μελλοντικών), γ) τη χρήση της παθητικής φωνής, δ) τη χρήση ανώμαλων τύπων και ε) τη σύνθεση απλών ή σύνθετων εκφράσεων.

Αποτελείται από δέκα εικόνες που απεικονίζουν ενέργειες. Ο εξεταστής δείχνοντας τις εικόνες, πληροφορεί τον εξεταζόμενο πως επρόκειτο να ακούσει κάποιες ερωτήσεις που έχουν να κάνουν με τις εικόνες και πρέπει να απαντήσει. Στο τέλος ο εξεταζόμενος βαθμολογείται είτε στο κομμάτι της γραμματικής είτε σ' αυτό των πληροφοριών είτε και στα δύο. Βάσει αυτών των δύο παραγόντων γίνεται η διάγνωση για την ΕΓΔ.

Γ) Αθηνά Τεστ (Tomblin, 2013)

Το Αθηνά Τεστ είναι ένα διαγνωστικό εργαλείο δυσκολιών μάθησης που αποτελείται από επιμέρους διαγνωστικές δοκιμασίες, 14 κύριες και 1 συμπληρωματική, οι οποίες αξιολογούν ένα ευρύτερο φάσμα κινητικών, αντιληπτικών, νοητικών και γλωσσικών δεξιοτήτων. Ειδικότερα, πρόκειται για ψυχομετρικές μετρήσεις που αξιολογούν το ρυθμό ανάπτυξης του σε διάφορους τομείς, όπως είναι η νοητική ικανότητα, η ολοκλήρωση εκφράσεων, η ορθή αλληλουχία πληροφοριών και σκέψεων καθώς και η ψυχολογική ωριμότητα. Έτσι, δίνεται μια καθαρή και σαφής εικόνα της κατάστασης του παιδιού σε σημαντικούς τομείς ανάπτυξης, έτσι ώστε να γίνονται διακριτές οι ελλείψεις σε κάθε στάδιο και να γίνουν άμεσα οι διάφορες παρεμβάσεις.

Δ) Μέταφων Τεστ (Παπαηλιού, 2005)

Το Μέταφων Τεστ αποτελεί σταθμισμένο διαγνωστικό εργαλείο φωνολογικής και μεταφωνολογικής ανάπτυξης ως προς τη φωνολογική επίγνωση. Είναι το πρώτο τεστ στα ελληνικά ως έγκυρο εργαλείο αξιολόγησης φωνολογικών δεξιοτήτων για την ανίχνευση δυσκολιών στο λόγο, προφορικό ή γραπτό.

Συγκεκριμένα, το τεστ αυτό εξετάζει α) τα αναπτυξιακά στάδια της φωνολογικής επίγνωσης, β) αποδεικνύει το βαθμό δυσκολίας των δραστηριοτήτων σε γνωστικό και φωνολογικό επίπεδο και γ) διασαφηνίζει ποια από αυτά αποτελούν σημαντικό παράγοντα για την εκμάθηση του λόγου και ποια όχι. Το τεστ αυτό αποτελείται από δύο μέρη: το αναπτυξιακό και το ανιχνευτικό.

Το Αναπτυξιακό αφορά στις ηλικίες 3-6 ετών και η χορήγησή του περιλαμβάνει 37 κριτήρια αξιολόγησης χωρισμένα κατά ομοιοκαταληξία, συλλαβή και φώνημα. Το Αναπτυξιακό Μέταφων τεστ χρησιμοποιείται για τη διάγνωση και το σχεδιασμό προγράμματος αντιμετώπισης. Διαρκεί μιάμιση ώρα περίπου και απαιτούνται δύο συνεδρίες για την ολοκλήρωσή του. Εδώ, ο εξεταστής, σε περίπτωση χαμηλής βαθμολογίας, βασίζεται σε δύο ακόμη παράγοντες, την αναπτυξιακή ηλικία και το αναπτυξιακό προφίλ φωνολογικής επίγνωσης του εξεταζόμενου.

Το Ανιχνευτικό αφορά στις ηλικίες 5-7 ετών, δηλαδή στα νήπια κυρίως και περιλαμβάνει 15 κριτήρια αξιολόγησης, μέσα από τα οποία αξιολογείται η αναγνωστική ετοιμότητα και παρέχεται η δυνατότητα πρόωμης παρέμβασης σε παιδιά υψηλού κινδύνου για εκδήλωση αντίστοιχων δυσκολιών. Η διαδικασία διαρκεί 25 με 35 λεπτά και πραγματοποιείται σε μία μόνο συνεδρία.

Ο ρόλος του Ανιχνευτικού τεστ στη νηπιακή ηλικία είναι πολύ σημαντικός, γιατί έτσι μπορούν να ανιχνευθούν οι πιθανές δυσκολίες που θα αντιμετωπίσει το παιδί και να αποφευχθούν με ανάλογες θεραπείες. Έτσι προλαμβάνεται μια πιθανή σχολική αποτυχία και το παιδί νιώθει πιο έτοιμο στην έναρξη της Α' Δημοτικού, καθώς η ειδική γλωσσική και αναγνωστική διαταραχή μπορεί να μειωθεί.

4.5 ΔΥΣΚΟΛΙΕΣ ΠΟΥ ΠΑΡΟΥΣΙΑΖΟΥΝ ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΕ ΕΓΔ ΣΤΗ ΝΗΠΙΑΚΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΧΟΛΙΚΗ ΗΛΙΚΙΑ

Τα παιδιά με ΕΓΔ αντιμετωπίζουν κίνδυνο της ακαδημαϊκής αποτυχίας και συνεπώς δυσκολία επιβίωσης στο κοινωνικό περιβάλλον. Μελέτες έχουν δείξει ότι ποσοστό πάνω από το 50% των παιδιών είναι πιθανό να αναπτύξει προβλήματα ανάγνωσης, καθώς η ανάγνωση εξαρτάται σημαντικά από τις γλωσσικές δεξιότητες, σε

αλληλεπίδραση βέβαια και με άλλες γλωσσικές ικανότητες (φωνολογικές, σημασιολογικές κτλ.) (Tomblin, J., 2013). Επίσης, παιδιά που παρουσιάζουν δυσκολίες στον προφορικό λόγο, είτε κατανόησης είτε άρθρωσης, είναι πολύ πιθανό να παρουσιάσουν και αναγνωστικές δυσκολίες κατά τη σχολική ηλικία, δηλαδή μια μορφή δυσλεξίας.

Μεταξύ των δύο αυτών διαταραχών, την Ειδική Γλωσσική Διαταραχή και τη Δυσλεξία, υπάρχει σύνδεση. Ο γραμματισμός έχει άμεση σχέση με τις δεξιότητες του προφορικού λόγου, ενώ η αναγνωστική ικανότητα σχετίζεται περισσότερο με τις μη μορφολογικές γλωσσικές δεξιότητες. Γι' αυτό και πολλές φορές οι επιδόσεις σε δοκιμασίες γλωσσικής έκφρασης και κατανόησης συσχετίζονται κατά πολύ μεγάλο βαθμό με τις αναγνωστικές επιδόσεις.

Το 72% των παιδιών με ΕΓΔ, που εμφανίζει ελλείμματα σε δύο ή περισσότερους γλωσσικούς τομείς, θα έχει και δυσκολίες στην ανάγνωση. Ενώ και το 28% των παιδιών που έχουν ελλείμματα σ' έναν γλωσσικό τομέα, εμφανίζουν επίσης αναγνωστικές δυσκολίες. Αυτό σημαίνει ότι τα παιδιά με ΕΓΔ, είναι σχεδόν σίγουρο ότι θα αντιμετωπίζουν αναγνωστικές δυσκολίες στη σχολική ηλικία, αλλά τα παιδιά που εμφανίζουν ελλείμματα σε περισσότερους από έναν τομείς της γλώσσας ανήκουν στις ομάδες υψηλότερου κινδύνου για τα αναγνωστικά προβλήματα.

Επιπρόσθετα, κάποια παιδιά από αυτά παρουσιάζουν προβλήματα κατανόησης, κάποια έκφρασης/παραγωγής λόγου και κάποια και τα δύο. Έτσι, εκδηλώνονται δυσκολίες στη σύνταξη, στο λεξιλόγιο, στη μορφολογία καθώς και στη σημασιολογία. Στην προσπάθεια να θέσουν μια ομοιογένεια στα γλωσσικά χαρακτηριστικά, οι ερευνητές κατέγραψαν σε κατηγορίες τα κλινικά γνωρίσματα διαταραχής των παιδιών. Συνοπτικά είναι η πολύ περιορισμένη παραγωγή, η λεκτική δυσπραγία, το σύνδρομο

διαταραχής του φωνολογικού προγράμματος και της συντακτικής διαταραχής. Η ονομαστική αυτή καταγραφή των γνωρισμάτων βοηθά τους διάφορους ερευνητές να αναζητήσουν και να επικεντρωθούν διεξοδικά στο ζήτημα (Bishop, 2005).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΙΔΙΚΗ ΓΛΩΣΣΙΚΗ ΔΙΑΤΑΡΑΧΗ

Το κεφάλαιο αυτό εστιάζει στον τρόπο διαχείρισης αρθρωτικών και φωνολογικών διαταραχών, που παρουσιάζουν τα παιδιά. Οι σωστές παρεμβάσεις από τους ειδικούς-κλινικούς καθορίζουν σημαντικά την πορεία εξέλιξης της κατάστασης των παιδιών. Θα ήταν σημαντικό να αναφερθεί αναλυτικότερα ο ρόλος των γονέων και των εκπαιδευτικών, μείζονα πρόσωπα στα περιβάλλοντα που κινούνται και λειτουργούν τα παιδιά με γλωσσικές διαταραχές από τη μικρή κιόλας ηλικία τους.

5.1 ΑΝΑΠΤΥΞΙΑΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΓΔ

Στην αναπτυξιακή προσέγγιση, ο θεραπευτής διαμορφώνει μόνος του τους θεραπευτικούς στόχους με βάση τα γλωσσικά αναπτυξιακά πρότυπα. Φέροντας ένα παράδειγμα, σε ένα παιδί ηλικίας έως 5 ετών που δεν μπορεί να περιγράψει μια ιστορία ή μια κατάσταση με απλό τρόπο, ενώ κανονικά θα έπρεπε να είχε την ικανότητα αυτή, ο θεραπευτής διαμορφώνει τους στόχους του εστιάζοντας σε όλες εκείνες τις δεξιότητες που θα έπρεπε το παιδί να διαθέτει για να είναι σε θέση να περιγράψει μια κατάσταση. Αυτού του είδους οι προσεγγίσεις είναι οι καταλληλότερες για τα παιδιά της ηλικίας ως 4-5 ετών (Βογινδρούκας, 2010).

5.2 ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΣΤΗΝ ΕΓΔ

Η λειτουργική προσέγγιση βασίζεται στην ανάπτυξη συγκεκριμένων δεξιοτήτων, που απαιτείται να αναπτύξουν τα παιδιά ώστε να είναι λειτουργικά στο επικοινωνιακό τους περιβάλλον και στο ευρύτερα κοινωνικό. Πιο συγκεκριμένα, περιλαμβάνει ανάπτυξη δεξιοτήτων ώστε το παιδί να είναι σε θέση να συμμετέχει σε μια συζήτηση τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο. Τέτοιου είδους προσεγγίσεις φαίνεται να συνίσταται σε παιδιά μεγαλύτερης ηλικίας, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει ότι ο συνδυασμός της αναπτυξιακής και της λειτουργικής προσέγγισης δεν αποτελεί μια αποτελεσματική θεραπευτική διαδικασία.

5.3 ΑΜΕΣΕΣ ΚΑΙ ΕΜΜΕΣΕΣ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΕΙΣ ΣΤΗΝ ΕΓΔ

Η άμεση παρέμβαση αναφέρεται στις ατομικές και στις ομαδικές θεραπευτικές συνεδρίες στις οποίες μπορεί να λάβει μέρος ένα παιδί με γλωσσικές διαταραχές. Οι ομαδικές παρεμβάσεις, έχει αποδειχθεί, ότι μπορούν να προάγουν την κοινωνική αλληλεπίδραση του παιδιού και κατ' επέκταση την παροχή ευκαιριών στο κοινωνικό σύνολο.

Ως έμμεση παρέμβαση χαρακτηρίζεται ο ρόλος των γονέων και η εκπαίδευση αυτών, η οποία σε συνδυασμό με τις άμεσες παρεμβάσεις μπορούν να βοηθήσουν σημαντικά το παιδί. Οι γονείς είναι εκείνοι που ασκούν σημαντική επιρροή στα παιδιά, καθώς περνούν χρόνο μαζί τους μες την ημέρα πιο πολύ από τον καθένα. Συνεπώς, η κατάλληλη εκπαίδευση και η καθοδήγησή τους θα συμβάλει ευεργετικά στην εξέλιξη

της γλωσσικής ανάπτυξης των παιδιών τους. Για παράδειγμα, οι γονείς μπορούν να διηγούνται ιστορίες στα παιδιά, με τη μορφή παιχνιδιού, βοηθούμενοι πάντοτε από τους ειδικούς και καθ' όλη τη διάρκεια να επικεντρώνονται σε γλωσσικά φαινόμενα. Παρακάτω, θα γίνει διεξοδικότερη προσέγγιση σχετικά με το ρόλο των γονέων (Μήτσιου,2008).

5.4 ΜΕΘΟΔΟΣ MONTESSORI

Η μέθοδος αυτή επικεντρώνεται στην κατάκτηση της ανάγνωσης και της γραφής, τα οποία διδάσκονται παράλληλα. Μέσα από προπαρασκευαστικές δραστηριότητες, που ασκούν κυρίως την οπτική διάκριση και μνήμη, τις αντίστοιχες ακουστικές καθώς και την ομιλία και το λεξιλόγιο, θα καταφέρει το παιδί να κατακτήσει το γραπτό λόγο. Στο προπαρασκευαστικό στάδιο της γραφής βασική δραστηριότητα είναι η ζωγραφική και η σχεδίαση με τη χρήση γεωμετρικών σχημάτων. Στο επόμενο στάδιο χρησιμοποιούνται γράμματα, των οποίων η επιφάνεια είναι τραχιά, και το παιδί καλείται να σχεδιάσει το περίγραμμά τους και να ζωγραφίσει το εσωτερικό τους χώρο. Στη μέθοδο αυτή συνδυάζονται η εκμάθηση γραφής και ανάγνωσης μέσα από τρία βήματα:

A) Η δασκάλα αφήνει το παιδί να αντιληφθεί το γράμμα με την αφή και στη συνέχεια προφέρει το φθόγγο ώστε να το αντιληφθεί και ακουστικά. Του εξηγεί τον τρόπο που θα το γράψει, επαναλαμβάνοντας τακτικά το γράμμα ώστε να το κατανοεί όλο και περισσότερο, αγγίζοντάς το παράλληλα.

Β) Στη συνέχεια η δασκάλα ελέγχει αν το παιδί γνωρίζει τα γράμματα, ζητώντας του κάποιο κάθε φορά. Αν το παιδί δεν το πετύχει αυτό, τότε επαναλαμβάνεται το πρώτο βήμα.

Γ) Στο τελευταίο βήμα, η δασκάλα δείχνει στο παιδί το κάθε γράμμα ονομάζοντάς το. Για τη Montessori η γνώση και η κατανόηση των φθόγγων παίζει μεγάλο ρόλο, καθώς μόλις το παιδί μάθει ένα φωνήεν και ένα σύμφωνο τότε θα μπορεί να σχηματίσει μια συλλαβή. Όταν θα σχηματίζει πολλές συλλαβές, θα μπορεί να δημιουργεί ολοκληρωμένες λέξεις κοκ.

Με τους παραπάνω τρόπους, η Montessori δίνει ελευθερία στο κάθε παιδί να αναπτύξει με το δικό του τρόπο την ανάγνωση και τη γραφή του (Παντελιάδου,2000).

5.5 ΠΕΡΙΣΤΑΣΙΑΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ (INCIDENTAL TEACHING)

Η περιστασιακή διδασκαλία είναι μια μέθοδος στην οποία χρησιμοποιούνται προφορικές αλληλεπιδράσεις κατάλληλα διαμορφωμένες, που φυσικά είναι βασισμένες στην καθημερινότητα των παιδιών. Στόχος της μεθόδου είναι εκπαιδευτούν τα παιδιά με γλωσσικές διαταραχές, από την προσχολική κιόλας ηλικία, σε διάφορες επικοινωνιακές καταστάσεις. Ειδικότερα, το ίδιο το παιδί επιλέγει μια δραστηριότητα, μια κατάσταση ή ένα δικό του θέμα συζήτησης το οποίο νιώθει ότι θέλει να μοιραστεί και ο ειδικός, με βάση τα δεδομένα του, θέτει και τους ανάλογους γλωσσικούς αναπτυξιακούς στόχους. Η περιστασιακή διδασκαλία εφαρμόζεται περισσότερο σε παιδιά νηπιακής ηλικίας, καθώς προωθεί τον προφορικό λόγο και την ανάπτυξη της ομιλίας και κατά τον τρόπο που πραγματοποιείται διευκολύνει τα μικρότερης ηλικίας

παιδιά. Με την κατάλληλη εκπαίδευση, είναι μια διαδικασία που μπορεί να εφαρμοστεί και από τους γονείς.

5.6 ΜΕΘΟΔΟΣ ΕΣΤΙΑΣΜΕΝΗΣ ΕΝΙΣΧΥΣΗΣ

Κατά τη μέθοδο της εστιασμένης ενίσχυσης, ο θεραπευτής διαλέγει την κατάλληλη δραστηριότητα προκειμένου να παρέχει ένα συγκεκριμένο γλωσσικό πρότυπο, στο οποίο το παιδί θα στηριχτεί και θα πρέπει να χρησιμοποιήσει. Αν καθ' όλη τη διάρκεια της διαδικασίας το παιδί παράγει ένα δομικό λάθος, ο ειδικός-θεραπευτής δεν πρέπει να το διορθώσει, αλλά να του δώσει τη σωστή απάντηση και να προβεί στην εξήγηση του λάθους. Στην περίπτωση που υπάρχουν και διάφορα υποστηρικτικά υλικά, όπως είναι οι εικονιζόμενες κάρτες ή ο υπολογιστής, το παιδί καλό θα ήταν να εστιάσει στο εργαλείο (Leonard, 1998).

5.7 ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ ΣΤΟΝ ΕΑΥΤΟ (SELF-TALK)

Κατά τη μέθοδο αυτή, ο ειδικός περιγράφει τις δραστηριότητες της δικής του επιλογής καθώς παίζει με το παιδί. Η «ομιλία στον εαυτό», όπως αποκαλείται, χρησιμοποιείται συχνά και σε συνδυασμό με τη μέθοδο της εστιασμένης ενίσχυσης, αποφέρει σημαντικά αποτελέσματα στα παιδιά που εμφανίζουν προβλήματα αλληλεπίδρασης και συνεργασίας με τον ειδικό θεραπευτή. Αν, για παράδειγμα, ο θεραπευτικός στόχος είναι η ορθή χρήση και γνώση του πληθυντικού αριθμού των ουσιαστικών, ο θεραπευτής μπορεί να χρησιμοποιήσει προτάσεις στις οποίες θα τονίζει έντονα τον πληθυντικό αριθμό, δίνοντάς του έμφαση (Leonard, 1998).

5.8 ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΠΑΡΑΛΛΗΛΗΣ ΟΜΙΛΙΑΣ

Στη μέθοδο της Παράλληλης Ομιλίας, ο ειδικός εξετάζει και σχολιάζει τα πράγματα για τα οποία το παιδί φαίνεται να δείχνει υψηλό ενδιαφέρον. Αν, για παράδειγμα, το παιδί παίζει με ένα συγκεκριμένο παιχνίδι, ο ειδικός σχολιάζει το παιχνίδι αυτό κι αναπτύσσει σχετικό διάλογο με το παιδί, με αποτέλεσμα να υπάρχει μια εποικοδομητική γι' αυτό συζήτηση, που θα συντελέσει στη βελτίωση του λόγου. Πρόκειται, επίσης, για μια διαδικασία που χρησιμοποιείται όταν η αλληλεπίδραση παιδιού και ειδικού είναι χαμηλή.

5.9 ΜΕΘΟΔΟΣ ΤΗΣ ΜΙΜΗΣΗΣ

Στη μέθοδο της μίμησης, το παιδί καλείται να ακολουθήσει ένα συγκεκριμένο γλωσσικό τρόπο που έχει επιλέξει ο ίδιος ο θεραπευτής. Έτσι, λοιπόν, ο θεραπευτής χρησιμοποιεί διάφορα βιβλία ή παιχνίδια και προσπαθεί να δημιουργήσει ένα περιβάλλον αλληλεπίδρασης μεταξύ αυτού και του παιδιού, στο οποίο ο στόχος θα πρέπει να είναι και το πρότυπο. Κάθε φορά που ο στόχος εκφέρεται σωστά, ο θεραπευτής ενθαρρύνει το παιδί και, με τον τρόπο του, το κάνει να λειτουργήσει αυτόνομα. Στη μέθοδο αυτή, το πρότυπο θα μπορούσε να είναι σκόπιμα λανθασμένο, ώστε να ζητηθεί από το παιδί το σωστό, μια διαδικασία που ενισχύει τη μάθηση του παιδιού (Leonard, 1998).

5.10 ΑΝΑΔΙΑΤΥΠΩΣΗ

Η αναδιατύπωση είναι μια μέθοδος, κατά την οποία ο θεραπευτής δεν ξεκινά αμέσως εστιάζοντας στον στόχο. Αντίθετα, δίνει μεγάλη σημασία και έμφαση στη διαμόρφωση κατάλληλων συνθηκών παιχνιδιού, οι οποίες διευκολύνουν τα παιδιά στην παραγωγή φθόγγων, λέξεων και κατ' επέκταση προτάσεων. Ο θεραπευτής δίνει βάρος στο διάλογο που αναπτύσσεται μεταξύ τους, παρέχοντας, γλωσσικές πληροφορίες στο παιδί, κάτι που αποτελεί και στόχο της μεθόδου. Πρόκειται για μια αποτελεσματική τεχνική που χρησιμοποιείται για περίπλοκα γλωσσικά ζητήματα και κατά τη νηπιακή ηλικία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 6^ο

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΓΟΝΕΑ ΚΑΙ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

6.1 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΓΟΝΕΑ

Η εμπλοκή του γονέα, κατά τη διάρκεια της παρέμβασης, είναι πολύ σημαντική αλλά και καθοριστική για την εξέλιξη της γλωσσικής διαδικασίας των παιδιών. Η ανάπτυξη του λεξιλογίου, έχει ήδη αποδειχθεί, ότι βελτιώνεται από τη σχέση αλληλεπίδρασης γονέων και παιδιών και συμβάλλει πρακτικά στις γραμματικές και συντακτικές δομές, που πρέπει τα παιδιά να αρχίζουν να κατακτούν από τη νηπιακή τους ηλικία. Συνεπώς, εμφανίζονται οφέλη στην πολυπλοκότητα ομιλίας των παιδιών, στο λεξιλόγιο, την παραγωγή, τη σύνταξη καθώς και την κατανόηση των εννοιών. Ανέκαθεν, το άγχος των γονιών για την εξέλιξη και πρόοδο των παιδιών δεν αποτελούσε χρήσιμο παράγοντα ανέλιξης. Αντίθετα, το άγχος μεταδιδόταν στα παιδιά, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται συμπλέγματα απραξίας και κατωτερότητας που καθιστούσαν τη βελτίωση των παιδιών δύσκολη ως και ανύπαρκτη. Πλέον, με τη βοήθεια των ειδικών αλλά και τη γενικότερη ενημέρωση στα μέσα για τις διάφορες ειδικές διαταραχές, οι περισσότεροι γονείς δέχονται να συνεργαστούν με ειδικούς για να βοηθήσουν τα παιδιά τους.

Το μορφωτικό προφίλ του γονέα επιδρά σημαντικά στην αξιολόγηση του παιδιού και πρέπει να λαμβάνεται σχεδόν πάντα υπόψιν. Ο ρόλος του γονέα στην αξιολόγηση του παιδιού, μέσω της λίστας λεξιλογίου που χρησιμοποιεί, είναι σημαντικός, διότι, εκτός του ότι το παιδί εμπλουτίζει το λεξιλόγιο του, αισθάνεται και

πιο άνετο μπροστά στους γονείς στο να πει όσα θέλει, λανθασμένα ή σωστά. Έτσι, ο γονέας έχει την ευκαιρία να κατανοήσει ο ίδιος τις αδυναμίες και τις δυνατότητες του παιδιού και με βάση αυτά να θέσει τους αναπτυξιακούς στόχους.

Κατά τη διάρκεια της γονεϊκής παρέμβασης χρησιμοποιούνται δύο προσεγγίσεις από τους ειδικούς και τους γονείς: η διαλογική ανάγνωση βιβλίων και η εστιασμένη διέγερση. Οι προσεγγίσεις αυτές επιτρέπουν τόσο στους ειδικούς όσο και στους γονείς να έχουν ελευθερία στην παρακολούθηση της εξέλιξης των παιδιών και στην αλληλεπίδραση στο πλαίσιο ενός σχετικά δομημένου περιβάλλοντος. Βασικά χαρακτηριστικά των δύο προσεγγίσεων είναι η προώθηση της κοινής δραστηριότητας βασισμένης στα ενδιαφέροντα των παιδιών, η παροχή συγκεκριμένων γλωσσικών σχημάτων καθώς και η προώθηση αλληλεπιδράσεων.

Ο γονέας ή ο κηδεμόνας, χωρίς να έχει την κατάλληλη μόρφωση, αν και είναι πολύ χρήσιμη, μπορεί απλά και κατανοητά μα βοηθήσει στην εξάσκηση του παιδιού από μικρή ηλικία με απλές λέξεις και να παρακολουθεί την εξέλιξή του.

Η κύρια διαφορά σε αυτές τις προσεγγίσεις είναι ότι η εστιασμένη διέγερση δεν περιλαμβάνει μια συνιστώσα πρόκλησης. Εξηγώντας, ένα παιδί με αργή ανάπτυξη του εκφραστικού του λεξιλογίου μπορεί να μην παράγει αρκετές αυθόρμητες λέξεις/εκφράσεις και έτσι δε λαμβάνει τα απαιτούμενα ερεθίσματα από τους μεγαλύτερους. Η προσέγγιση, όμως, είναι επωφελής αφού το παιδί αφήνεται ελεύθερο να αναπτύξει το λεξιλόγιό του ενώ οι ενήλικες μπορούν να παρακολουθούν την πορεία του χωρίς όμως να εξαρτώνται από αυτό (Tsybina & Eriks-Brophy, 2010).

Πολλές έρευνες έχουν εντοπίσει μια στατιστικά σημαντική σχέση μεταξύ του μορφωτικού επιπέδου των γονιών και των λεξιλογικών δεξιοτήτων των παιδιών. Οι

βασικοί δείκτες που ασκούν σημαντική επιρροή σε αυτή τη συσχέτιση είναι η συχνότητα με την οποία οι γονείς διαβάζουν βιβλία στα παιδιά, από την ηλικία που ξεκινούν να τους διαβάζουν και η ποσότητα των παιδικών βιβλίων που έχουν διαβάσει αλλά και που υπάρχουν στο σπίτι. Πολύ σημαντικό είναι και το ενδιαφέρον των γονιών για την ανάγνωση και την ευχαρίστηση αυτής της δραστηριότητας, το οποίο συμβάλλει δυναμικά στην κατάκτηση του λεξιλογίου του παιδιού. Το οικογενειακό περιβάλλον του παιδιού, δηλαδή οι γονείς και τα μέλη της ευρύτερης οικογένειας του, οι συγγενείς και οι φίλοι, το περιβάλλον του σχολείου, από το νηπιαγωγείο ως τις τάξεις του Λυκείου ακόμη, επηρεάζουν εμφανώς τις γλωσσικές του ικανότητες.

Συγκεκριμένα, έχουν δείξει ότι παιδιά που κατοικούν σε αγροτικές περιοχές με μειωμένο πληθυσμό είχαν περιορισμένο εκφραστικό λεξιλόγιο σε σχέση με παιδιά των αστικών περιοχών (Κιμισκίδου, Ο., 2018). Η διαφορά τους έγκειται στην ποιότητα των λεκτικών και μη εκφράσεων του περιβάλλοντος που μεγάλωναν. Τα παιδιά των αστικών περιοχών τείνουν να κατανοούν περισσότερο τις λέξεις και τα διάφορα μέρη του λόγου χωρίς αυτό να σημαίνει ότι δεν υπάρχουν και εξαιρέσεις σε κάθε περίπτωση.

Τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας στις αστικές περιοχές έχουν περισσότερο αναπτυγμένες τις λεκτικές-γνωστικές ικανότητες, όπως την αναγνώριση, την κατανόηση ακουστικών/λεκτικών ερεθισμάτων, τη συσχέτιση και την οργάνωση των γλωσσικών εννοιών με λογική συνάφεια. Οι ήδη αναπτυγμένες λεκτικές ικανότητες, κατά τη νηπιακή ηλικία, μπορούν να επηρεάσουν θετικά την εξέλιξη του παιδιού στη μετέπειτα σχολική ηλικία και να βελτιώσουν τις επιδόσεις του (Tzouriadou & Manavopoulos, 1995).

6.2 Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟΥ

Στην αντιμετώπιση διαταραχών του λόγου, πρωταρχικό ρόλο διαδραματίζει ο ίδιος ο εκπαιδευτικός, με το ρόλο του καθοδηγητή, διαμεσολαβητή, συνεργάτη αλλά κυρίως ανθρώπου. Ο μαθητής οφείλει, με την καθοδήγηση του εκπαιδευτικού, να λειτουργεί μέσα στο σχολείο, ήδη από το νηπιαγωγείο, σε μια σειρά από ρόλους που θα τον βοηθήσουν στη μετέπειτα κοινωνική του ένταξη.

Ειδικότερα, ο εκπαιδευτικός πρέπει να είναι επαρκώς καταρτισμένος και ενημερωμένος στο γνωστικό αντικείμενό του, να παρακολουθεί τις εξελίξεις και τις νέες μεθόδους μάθησης, βελτίωσης, τα εποπτικά μέσα και τις διδακτικές. Η ένταξη της τεχνολογίας στη μάθηση και τη διδασκαλία αποτελεί μια σημαντική επέμβαση στη βελτίωση των ειδικών διαταραχών.

Επιπρόσθετα, στο πλαίσιο του καθοδηγητικού ρόλου του εκπαιδευτικού, οφείλει να κρατά μια ηγετική θέση, δίκαιη και ίση όμως έναντι όλων των μαθητών του καθώς και την ίση παροχή ευκαιριών μάθησης σε όλους. Ο αποτελεσματικός εκπαιδευτικός, ο καινοτόμος και ο ενθουσιώδης, είναι αυτός που θέλει τα παιδιά δημιουργικά, μέσα από βιωματικές δοκιμασίες και όχι παθητικούς δέκτες.

Ο εκπαιδευτικός οφείλει να επιδιώκει την εξατομικευμένη ή διαφοροποιημένη διδασκαλία, ιδίως όταν απευθύνεται σε παιδιά με συναισθηματικές, νοητικές και γλωσσικές ανάγκες. Η διαφοροποιημένη διδασκαλία έχει τις βάσεις της στη μάθηση και την αλληλεπίδραση και στόχο στη δημιουργία μαθητών που να εργάζονται και να συνεργάζονται, να συμμετέχουν ενεργά και να ενσωματώνονται σε ομάδες, να αναπτύσσουν διάλογο, να ασκούν κριτική και να αποδέχονται (Μακρυγιάννης, 2012).

Ο σύγχρονος σχολικός χώρος είναι ένας χώρος που περιλαμβάνει διαφοροποιημένες ομάδες μάθησης σε χώρους όπως στο σπίτι, στο σχολείο και στην κοινωνία. Είναι ένας χώρος που εξελίσσει τη γνώση των παιδιών μέσα από την κοινωνική αλληλεπίδραση των συμμετεχόντων. Επομένως, κομβικός ο ρόλος του εκπαιδευτικού στον τρόπο που θα καθοδηγήσει τα παιδιά. Πρέπει να επιδιώκεται η ανάπτυξη ικανοτήτων, τέτοιων που αφορούν στην επικοινωνία και τις διαπροσωπικές σχέσεις του ατόμου, αλλά και στη σωστή διαχείριση προβλημάτων.

Ο αληθινός δάσκαλος διδάσκει χρήσιμη και ωφέλιμη γνώση που μπορεί να αξιοποιηθεί σημαντικά, όσο το επιτρέπει το αναλυτικό πρόγραμμα. Ο εκπαιδευτικός πρέπει να λαμβάνει υπόψιν του κάποιους παράγοντες στη διεκπεραίωση του έργου του όπως τους διαφορετικούς ρυθμούς μάθησης του κάθε παιδιού, τις ιδιαιτερότητές του, τα κοινωνικά και πολιτισμικά του ερεθίσματα. Ο χώρος του σχολείου είναι μια μικρογραφία της κοινωνίας, όπου το παιδί θα κληθεί να επιβιώσει σε κάποια χρόνια. Επομένως, ο εκπαιδευτικός, και με τη βοήθεια του γονέα, θα δημιουργήσει ασφαλείς συνθήκες μάθησης σε όλα τα παιδιά ανεξαιρέτως.

Η στάση του εκπαιδευτικού παίζει καθοριστικό ρόλο. Ο σεβασμός στην προσωπικότητα κάθε παιδιού και στο ιδιαίτερο περιβάλλον που ζει και αναπτύσσεται, οδηγεί σε ασφαλές κλίμα της τάξης αλλά και σε μια υγιή συνεργασία εκπαιδευτικού και μαθητή. Οι μαθητές μαθαίνουν από τον δάσκαλο να αντιμετωπίζουν τον άλλον ως φίλο και συνεργάτη. Γι' αυτό και ανέφερα παραπάνω ότι ο σύγχρονος εκπαιδευτικός πρέπει να είναι κυρίως άνθρωπος, γιατί προτάσσει τα ανθρωπιστικά ιδεώδη σε μια εποχή που έχουν ξεχαστεί και η παιδεία είναι η μόνη ελπίδα κοινωνικής δικαιοσύνης.

Ανάλογα με το σκοπό του μαθήματός του και τις ανάγκες του μαθητή, ο εκπαιδευτικός πρέπει να εστιάσει σε κοινωνικές δεξιότητες και αξίες, όπως είναι ο

αλληλοσεβασμός, η κατανόηση, η αποδοχή της διαφορετικότητας, τις ηθικές αρχές και την εξάλειψη στερεοτύπων. Η ενσυναίσθηση και το προσωπικό ενδιαφέρον για κάθε μαθητή είναι τα πιο πολύτιμα εφόδια του εκπαιδευτικού ώστε να πετύχει τον επιθυμητό στόχο. Πέρα από την ανάπτυξη των γνωστικών και συναισθηματικών δεξιοτήτων του παιδιού, οφείλει να εξωτερικέψει όλες τις κοινωνικές δεξιότητες του παιδιού που θα το καταστήσουν δυνατό, παραγωγικό και δραστήριο πολίτη στη σύγχρονη κοινωνία (Κουμουνδούρος, 2012).

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η Νηπιακή Ηλικία συνδέεται με την ταχεία γλωσσική εξέλιξη του παιδιού ώστε να είναι σε θέση να επικοινωνεί αποτελεσματικά με το περιβάλλον του κάνοντας ορθή χρήση των επικοινωνιακών στοιχείων. Πρόκειται για μια διαδικασία που βασίζεται, όχι μόνο στη βοήθεια του εκπαιδευτικού και των ειδικών, αλλά κυρίως στη σχέση του παιδιού με την οικογένεια και το ευρύτερο περιβάλλον που ζει και αναπτύσσεται το παιδί. Όλων των ειδών οι εκπαιδευτικές βαθμίδες, από το Νηπιαγωγείο κυρίως, έχουν στόχο την ανάπτυξη των γλωσσικών ικανοτήτων των παιδιών και την ομαλή τους ένταξη στο κοινωνικό σύνολο.

Βασικός σκοπός της εργασίας είναι η γλωσσική και κινητική ανάπτυξη ενός παιδιού της προσχολικής ηλικίας. Έτσι, σχολιάστηκε εκτεταμένα το προφίλ παιδιού με γλωσσική διαταραχή και τα χαρακτηριστικά του σε όλα τα γλωσσικά επίπεδα (φωνολογία, μορφολογία, σημασιολογία, πραγματολογία).

Η όσο το δυνατόν γρηγορότερη διάγνωση της διαταραχής του παιδιού και η λήψη των κατάλληλων αποφάσεων από το οικογενειακό περιβάλλον συμβάλλει σημαντικά στην ανάπτυξη του γλωσσικού επιπέδου των παιδιών. Γι' αυτό και παρατίθενται αναλυτικά όλοι οι τρόποι διάγνωσης από την προσχολική ηλικία.

Η καλλιέργεια της γλώσσας δε συνίσταται να πραγματοποιείται κάτω από μια συστηματική γλωσσική διαδικασία που πιθανό να μην έχει ενδιαφέρον για το παιδί. Γι' αυτό και σχολιάστηκαν οι διάφορες παρεμβατικές μέθοδοι που θα συντελέσουν στην ανάπτυξη της γλωσσικής διαδικασίας. Τέλος, αναφέρθηκε επαρκώς ο ρόλος του γονέα και του εκπαιδευτικού στη διαδικασία αυτή καθώς και οι απαιτήσεις που καλούνται να ακολουθούν. Οι αλληλεπιδράσεις γονέα-παιδιού και εκπαιδευτικού-παιδιού είναι

σημαντικές γιατί και οι δύο παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στη ζωή του παιδιού και του ασκούν επιρροή.

Ολοκληρώνοντας την παραπάνω εργασία, είναι πλέον σαφείς όλες οι λεπτομέρειες σε ένα θέμα που ταλανίζει σημαντικά γονείς και εκπαιδευτικούς και πλέον η παρέμβαση των ειδικών κρίνεται καθοριστική.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Βογινδρούκας Ι., Οκαλίδου Α., Σταυρακάκη Σ.,(2010). Εισαγωγή στο «Αναπτυξιακές Γλωσσικές Διαταραχές από τη Βασική Έρευνα στην κλινική πράξη. Θεσσαλονίκη.
- Δημητρακόπουλος Δ., & Νατσιόπουλος Γ.,(1998). *Πρόγραμμα Καθημερινών Δραστηριοτήτων προνηπιακής και νηπιακής ηλικίας (τεχνογνωσία και πρακτική εφαρμογή)* Β' Εκδ., Θεσσαλονίκη: Μέλισσα.
- Κατή, Δ., (2009). *Γλώσσα και επικοινωνία στο παιδί*. Αθήνα: Οδυσσέας.
- Κιμισκίδου, Ο., (2018). *Η εφαρμογή της Συμπεριφορικής Θεωρίας στη σύγχρονη ελληνική πραγματικότητα*.
- Κουμουνδούρος, Γ., (2012). *Διαπολιτισμικότητα και στερεότυπα στην εκπαίδευση. Αναγκαιότητα και αναποτελεσματικότητα. Διδακτικές Μεθοδολογίες & Εκπαιδευτική Ψυχολογία*. Πάντειο Πανεπιστήμιο Τμήματος Ψυχολογίας. Αθήνα.
- Λιβανίου, Ε., (2004). *Μαθησιακές δυσκολίες και προβλήματα συμπεριφοράς στην κανονική τάξη*, Αθήνα: Κέρδος.
- Μακρυγιάννης, Π., (2012). *Τα προγράμματα σπουδών του Νέου Σχολείου: στόχοι, φιλοσοφία και ένταξη των ψηφιακών μέσων διδασκαλίας και μάθησης στις παιδαγωγικές πρακτικές*.

- Μήτσιου, Δακτύλα, Γ., (2008). *Δυσλεξία Νευροψυχολογία μαθησιακών διαταραχών. Διάγνωση και αντιμετώπιση*. Αθήνα: Δαρδάνος.
- Νικολόπουλος, Δ., (2016). *Γλωσσική Ανάπτυξη και Διαταραχές*., Αθήνα: Τόπος.
- Παντελιάδου, Σ., (2000). *Μαθησιακές Δυσκολίες & Εκπαιδευτική Πράξη. Τι και Γιατί;* Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Παπαηλιού, Χ.Φ., (2005). *Η ανάπτυξη της γλώσσας*. Αθήνα: Παπαζήση.
- Πήτα, Ρ., (1998). *Ψυχολογία της γλώσσας: Μια εισαγωγική προσέγγιση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Πρώιου, Χ., (2008). *Γλωσσική Ανάπτυξη και Διαταραχές*., Αθήνα: Τόπος.
- Σπανούδης, Γ., Παπαδόπουλος Τ., Νατσόπουλος Δ., (2010). *Γραμματικές και Σημασιολογικές Διαταραχές των παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή*., στο «Αναπτυξιακές Γλωσσικές Διαταραχές από τη Βασική έρευνα στην κλινική πράξη», Θεσσαλονίκη: Επίκεντρο.
- Στασινός, Δ., (2009). *Ψυχολογία του Λόγου και της Γλώσσας. Ανάπτυξη και παθολογία, δυσλεξία και λογοθεραπεία*., Αθήνα: Gutenberg.

- Τάφα, Ε., (2008). *Ανάγνωση και Γραφή στην Προσχολική Εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Tomblin, J., (2013). *Κριτήρια για τον εντοπισμό των παιδιών με Ειδική Γλωσσική Διαταραχή στο: «Κατανοώντας τις Αναπτυξιακές Γλωσσικές Διαταραχές από τη θεωρία στην πράξη»*. Αθήνα: Gutenberg.
- Τσίπρα, Ι., (2007), *Γλωσσικές και γνωστικές δυσκολίες ελληνόφωνων παιδιών προσχολικής ηλικίας με (ΕΓΔ)*, στο: *Γλωσσικές δυσκολίες και γραπτός λόγος στο πλαίσιο σχολικής μάθησης*. Αθήνα: Εκδ. Γρηγόρη.
- Χατζησαββίδης, Σ., (2002). *Η γλωσσική αγωγή στο Νηπιαγωγείο. Δραστηριότητες για την καλλιέργεια της επικοινωνιακής ικανότητας και του γραμματισμού*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας.

ΕΕΝΟΓΛΩΣΣΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- American Psychiatric Association. Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (DSM-V), (2011). Washington, DC.
- Bashir, A.S., & Scavuzzo, A., (1992). *Children with language disorders: natural history and academic success. Journal of Learning Disabilities.*
- Bishop, D. V. M., & McArthur, G. M., (2005). *Individual differences in auditory processing in specific language impairment: A follow up study using event – related potentials and behavioural thresholds, Cortex.*
- Leonard, L., (1998)., *Children with Specific Language Impairment, A Bradford Book, MIT Press, Cambridge, Massachusetts, London, England.*
- Tanner, D.C., (2003). *The psychology of neurogenic communication disorders: A primer for health care professionals.* Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Tomblin, J., B., Nishimura, C., Zhang, X., & Murray, J., (1998). Association on development language impairment with loci at 7a31. *American Journal of Human Genetics.*

-
- Tsybina, I., & Eriks-Brophy, A. (2010). Bilingual dialogic book-reading intervention for pre-schoolers with slow expressive vocabulary development. *Journal of Communication Disorders*.
  - Tzouriadou, M. & Manavopoulos, K., (1995). *Pre-schoolers linguistic cognitive abilities and verbal production and interaction. European Early Childhood. Educational Research Journal*.

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- [https://www.researchgate.net/publication/259390957_Marinis_T_2008_On-line_processing_of_sentences_involving_reflexive_and_non-reflexive_pronouns_in_L1_and_L2_children_In_Gavarró A Freitas M J Eds Language acquisition and development Proceedings of GAL](https://www.researchgate.net/publication/259390957_Marinis_T_2008_On-line_processing_of_sentences_involving_reflexive_and_non-reflexive_pronouns_in_L1_and_L2_children_In_Gavarr%C3%B3_A_Freitas_M_J_Eds_Language_acquisition_and_development_Proceedings_of_GAL) (Marinis,2008).
- <https://www.arsi.gr/datafiles/file/%CE%91%CE%B8%CE%B7%CE%BD%CE%AC%20TEST.pdf> (Παρασκευόπουλος,2011).